

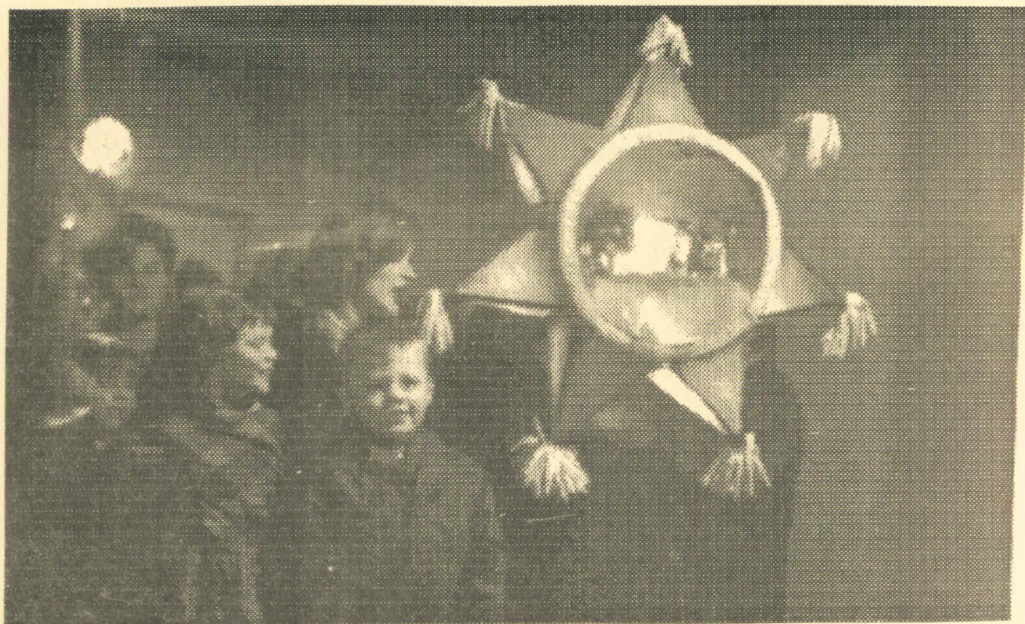
ПЯЦАК

Выданьне беларускага культурна-
асьветніцкага цэнтру

Кліўленд
ЗША

№10 (30), 1993

Кліўлендскія Калядоўшчыкі 1963 г. (Фота зьверху)

Беларуская аркэстра г.Кліўленда, 1963 г.

Зьлева направа: Янка Яраховіч, Аляксандр Літвінка, Кастусь Калоша,
Валодзя Літвінка, Міхась Яраховіч.

Polatsak

Published with the financial support of the parish
Mother of God of Zyrovicy, BAOC
Cleveland, Ohio, USA.

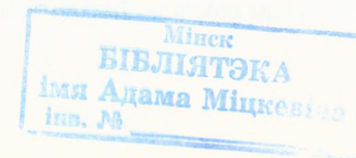
Editorial board: **Svetlana Belaia** (Editor-in-Chief),
Michael Bielumuk (Secretary), Members -- **Yanka Chanenka**, **Olga Dubanevich** (McDermott), **Jan Solowianiuk**

Рэдакцыйная калегія: **Святлана Белая** (Галоўны рэдактар),
Міхась Белямук (сакратар), сябры — **Янка Ханенка**, **Вольга Дубаневіч** (МакДэрмат), **Янка Салавянюк**.

Ганаровыя сябры рэдкалегіі:
Рыгор Барадулін, **Анатоль Белы**, **Васіль Быкаў**,
Георгій Штыхаў, **Язэп Юхо**.

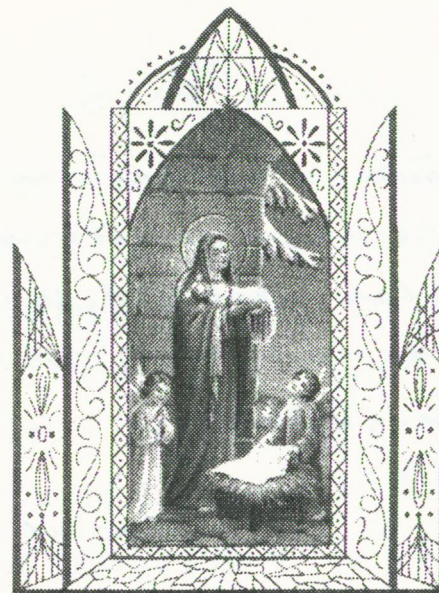
Прозьвішчы падпісчыкаў і ахвярадаўцаў рэдакцыя
будзе публікаваць у часопісе.

All correspondence should be addressed to:
S.Belaia or M.Bielamuk,
10915 Lake Rd., Cleveland, Oh. 44102, USA.
Tel. & Fax. (216) 651-3451

Зьмест

Калядныя прывітаньні	
Мітрапаліт Менскі і Слуцкі, Патрыяршы Экзарх усея Беларусі Філарэт.	3
Пратаярэі а. Міхась Страпко.	3
Васіль Быкаў.	4
Адам Мальдзіс.	4
Рыгор Барадулін.	5
Аляксей Анішчык.	6
Валеры Санько.	6
Таццяна Каротчанкава.	6
Анатоль Белы.	7
Ганна Сурмач.	7
Барыс Цімошчанка.	8
Пятрусь Капчык.	8
Ігар Пракаповіч.	8
Самсон Самасуй. Навагодняя паэма.	9
Грамадзкія арганізацыі Кліўленда.	10
<i>Пад бел-чырвона-белым сццягам</i>	
Вадзім Круталевіч. Янка Купала і нацыянальна-дзяржаўнае адраджэньне.	11
<i>Наша гісторыя</i>	
Міхась Бесямук. Тапаграфія знаходак манэт і аздобаў.	16
<i>З архіваў КДБ</i>	
Сьведчаньні Аркадзя Смоліча.	20
<i>Памяць зямлі</i>	
Янка Жамойцін. З перажытага.	24
<i>Згукі Бацькаўшчыны</i>	
І. Нікітчанка. Аб галоўных прычынах крызысу сельскай гаспадаркі ў Беларусі.	30
<i>Роднае слова</i>	
Міхась Кавыль. Із агню ды ў полымя.	34
Марат Баскін. Ваўкалак.	38
Лісты і вершы Уладзіміра Караткевіча.	40
Валеры Санько. Хрышчэньне.	46
Адам Мальдзіс. Пачатак музэю «Беларусы ў сьвеце» пакладзены.	50
Натальля Арсеньнева. Пётр Нядзьвецкі. У бой за Случчыну сваю.	51
3 жыцьця эміграцыі.	53
Публікацыі часопіса «Полацак» за 1993 год.	60
На развароце. Каляды ў Менску. Фота. Я. Коктыша	
На першай бачынцы вокладкі Васіль Вашчанка . Нараджэньне Хрыста з «Асмагласьніка» 1730	

У вялікае сьветаўратавальнае сьвята Раства Хрыстовага, калі ўвесь сьвет цешыцца, што радзіўся Спасьцель і ў паднябесьці зьвініць песня «Слава ва вышніх і на Зямлі мір, в чалавеках *благавеленіе*» (Лк. 1, 14) вітаю Вас з сьвятам *благаваленія* Божага за роду чалавечага.

Сардэчна жадаю Вам у Новым годзе вялікай і багатай міласьці ад народжанага Богадзіцятка Хрыста й Яго *благадатнай* дапамогі ў Вашай вельмі карыснай працы ў выданьні часопісу «Полацак».

Ваш у Хрысьце:

Філарэт

Мітрапаліт
Мінскі і Слуцкі,
Патрыяршы Экзарх
усея Беларусі.

Раства Хрыстова 1993/1994 Мінск

«Хрыстос Раждаецца!»

Гэты воклік *захаленьня* выходзіць з грудзей кожнага хрысьціянна. Кожны ў гэты Сьвяты Вечар прагна чакае, што на зямлі *запануе* супакой, любоў, *узаемапашана* і *спагадлівасьць*.

Вітаю я Вас, дарагія, *прыхажане* Жыровіцкае Божэе Маці з Раством Хрыстовым! Заклікаю *супольна* памаліцца і прасіць Дзіцятка, каб Беларусь *захавала* здабытую незалежнасьць, каб цяжкасьці *эканамічныя* беларускі народ пераадолеў, каб народ Беларусі *загаварыў* на беларускай мове.

Супрацоўнікам, аўтарам, чытачам часопіса «Полацак» *зычу* памысловасьці, *посьпехаў*, здароўя і Божай *благадаці*.

Пратаярэі а. Міхась Страпко

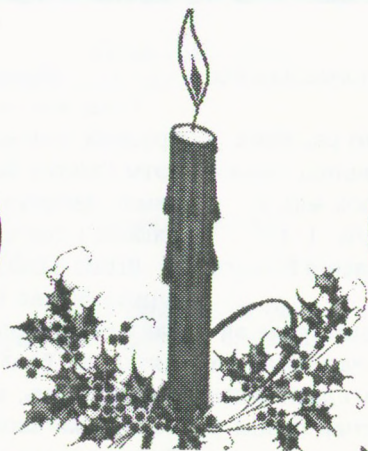
а. м. Страпко

Золатагоў і працаўнікоў „Полымя“
саруджа віншую са святлі Калёдамі.

Хай вам мгаасвіць за акіянам, на Бе-
ларусі і ва ўсім свеце, дзе мае куча адна
Беларуская душа.

Васіль Быкаў

Сябры Міжнароднага камітэта беларукістаў
і супрацоўнікі Нацыянальнага навукова-асветнага
цэнтра імя Францішка Скарыны сарудэна віншуюць
Вас з Калёдамі і Новым годам і жадаюць у нас-
тупным годзе добрага здароўя, шчасця і плёну ў
працы!

Прэзідэнт МАФ, А
дырэктар цэнтра

Уяма кладаткі...

Ну, вядома, што не заболася,
Не заелася хітрымі стравамі.
Зноў кровіцкае сэрца забіла
ці ў Амерыцы, ці ў Аўстраліі.
Прогадала сьнягі ступаю,
І самое сябе засмучае.

... Там на хрэсцінах,
На запойнах
ці завеі, ці йскрыткі пілікаюць.
І ў лесе ўспамінаў замроеных
цёпла вольна вайні ў піліпаўку.
Ах, Калёдамі,
Бліно-ладаткі!

Дотыма
кераз мора кладаткі...

Менск,
сьнежань, 93

Роман Таўгуць

Віленскае Згуртаваньне былых палітвязьняў-беларусаў шчыра вітае чытачоў і ўсю рэдакцыю «Полацка» з Калядамі і Новым 1994 годам!

Ад усяго сэрца жадаем Вам далейшых посьпехаў у плённай адраджэнцкай працы, асабліва ў выдавецкай дзейнасьці.

Шчасьця Вам! Няхай Усявышні дапаможа ўсім нам сваёю апекай!

Жыве Беларусь!

Беларускі дзіцячы фонд

Belarusan Children's Fund

**БЕЛАРУСКАЕ
ВЫДАВЕЦКАЕ ТАВАРЫЎТВА «ХАТА»**

220029, Мінск, пр-т Ф. Скарыны, 31
Тэл.: 36-66-40, 62-38-86

**BELARUSAN
PUBLISHING HOUSE «KHATA»**

Minsk, Belarus, 220029, 31, F. Scaryny, Ave.
tel.: 0 (0172) 36-66-40

Шаноўныя Гаспадары і Гаспадынькі!

Сардэчна віншваем калектыў беларускага часопіса «Полацк» ў далёкіх Злучаных Штатах Амэрыкі, аўтараў і спонсараў часопіса з Калядамі, Новым 1994 годам!

Дай Бог усім здароўя, посьпехаў, творчасьці. Няхай ня гінуць марна задумы, намеры, праца. Каб памагаў Беларус Беларусу, дзе-б не сустрэўся.

Ваш аўтар, ён-жа дырэктар БВТ «Хата»

В.А. Санько

Шаноўныя выдаўцы часопіса «Полацк»!

Шчыра вітаем Вас і сардэчна віншваем з нагоды Калядаў! Зычым Вам шчасьця і здароўя, плёну ў Вашай нялёгкай, але такой шляхетнай працы —няхай і найдалей спрыяе Вам Бог у Ваших справах!

Вельмі дзякуем Вам за тое, што не забываеце Вільню—мы атрымліваем усе нумары часопіса. І мы вельмі ўдзячныя за цудоўную мажлівасьць больш даведацца аб жыцьці беларускай эміграцыі. Спадзяемся, што зможам калі-небудзь вітаць Вас у Вільні. Памятайце, што мы заўжды будзем радыя Вам.

Дасылаем таксама найлепшыя пажаданьні ўсім супрацоўнікам «Полацка», Вашым сябрам і блізкім—зычым Вам вясылых Калядаў!

З павагай—Тацьцяна Каротчанкава, а таксама
супрацоўнікі катэдры беларусазнаўства і студэнты Віленскага ўнівэрсытэту.

Шаноўныя суродзічы!

Сябры Менскага грамадзка-асьветніцкага клюбу «Спадчына» шчыра вітаюць Вас з Калядамі і Новым годам!

Ужо некалькі гадоў наш народ свабодна сьвяткуе Каляды. Мы рады, што сьвяткуем іх сумесна з Вамі, з усімі свабодалюбівымі народамі сьвету! Але нашаму народу вельмі цяжка, бо яшчэ шмат ворагаў на яго шляху, якія хочуць прыпыніць наш рух да адраджэньня.

Толькі мы перакананыя, што пераможам цяжкасьці, што вынеслі на сваіх пакутлівых плячоў лепшыя прадстаўнікі і патрыёты Беларусі, што разам з Вамі дачакаемся сьветлай будучыні для нашай Радзімы.

Дык будзем-жа супольна адзначаць Каляды з надзеяй на лепшую долю кожнага з нас, зь верай у ўваскрашэньне нашай любай Бацькаўшчыны.

Жадаем Вам весела адзначаць сьвяты і заўжды помніць, што Бацькаўшчына ў нас адна і часопіс «Полацк», у якім супрацоўнічаем Вы і мы, таксама адзін.

З павагаю і лепшымі зычэньнямі ў Новым 1994 годзе

Старшыня клюбу «Спадчына» Анатолий Бели

Шаноўнае спадарства!

Шчыра віншваем Вас і Вашыя сем'і з сьвятамі Нараджэньня Хрыстова і Новым 1994 годам!

Жадаем усім добрага здароўя, асабістага шчасьця і посьпехаў у адзінай для ўсіх нас высакароднай справе—адраджэньня нашай роднай Беларусі!

Зь вялікай павагай,
Згуртаваньне беларусаў сьвету «Бацькаўшчына»

Б Е Л А Р У С К А Е
нацыянальна-культурнае таварства ім.Ф.Скарыны
"Белая Русь"

р/р 700220 "Промінвестбанк" г. Львоў

290020 г. Львоў вул. П.Панча 10/30
тел. 52-22-02

Шаноўныя сябры рэдкалегіі «Полацак»!

Віншую Вас з Калядамі і Новым годам!

Перш найперш шчыра дзякую за атрыманьне часопіса «Полацак». Зь вялікай цікавасьцю, больш таго з радасьцю адчуваем, што і далёка-далёка ў Амэрыцы жыве Беларусь!

Вельмі ўдзячны Вам за Вашую працу. Наше згуртаваньне беларусаў Львоўшчыны зь вялікай павагай будзе карыстацца вашым выданьнем у сваёй дзейнасьці. Так, у нашай пастаяннай радыёпраграме «Вескі зь Беларусі» мы ўвялі цыкл «Наша гісторыя» і спадзяёмся, Ваш часопіс у гэтым нам дапаможа.

З павагаю Барыс Цімошчанка.

Львоў, Украіна.

Шаноўныя выдаўцы часопіса «Полацак»!

Віншую вас з Новым 1994 годам! Жадаю Вам моцнага здароўя, шчасьця, вялікіх посьпехаў у выдавецкай справе! Вялікі дзякую за часопіс «Полацак», які мы атрымोўваем рэгулярна. Прыміце найлепшыя пажаданьні са сьвятамі ад беларусаў Ізяслава.

Жыве Беларусь!

З павагай —Пятрусь Капчык.

г. Ізяслаў, Украіна.

Шаноўныя выдаўцы часопіса «Полацак»!

Шчырыя прывітаньні з Нарачанскага краю!

Пішу Вам ліст, каб падзякаваць за тыя нуамры часопіса «Полацак», якія Вы даслалі на мой адрас. Сапраўды, Ваш часопіс цікавы і карысны. Кажучы шчыра, ня толькі я чытаю Ваш часопіс, але і сябры нашага літаб'яднаньня, і мае калегі на працы (вядома, тыя, хто зьяўляецца прыхільнікам адраджэньня Беларусі).

На разьвітаньне хачу пажадаць Вам усяго найлепшага, а галоўнае —моцнага здароўя і плёну ў працы.

Вясёлых Вам Калядаў і шчасьлівага Новага 1994 Году!

З павагай,

Пракаповіч Ігар.

Навагодняя паэма

Самсон Самасуй

Заклумлены навалам асабістых спраў,
даўно я ў «Полацку» не выступаў.
А хто, спытаеце, я ёсьць?—
Ды Вам ужо знаёмы госьць:
пра аўтараў во гэтага выданьня
я змайстраваў было шчэ неяк да сьняданьня
паэму, гэта год таму назад,
яе з Вас кожны прачытаць быў рад.

Канешне-ж маё дела знай—малой, рысуй,
Самсон, браткі, я ды яшчэ і Самасуй.
Хоць я ня суну ўсюды свайго носу,
ды часам я люблю даць чосу
якому-небудзь спрытнаму балбесу,
а так—тут паўтару—нікуды я ня лезу.
Я толькі па Самсону Самасую
становішча як кольвек абрысую,
што назіраем мы і тут, і ў Беларусі—
пра гэта кожны ведаць мусіць.

Каб не залазіць надта ў хмыз,
кароткім будзе мой абрыс.
З чаго пачаць?
Не дзеля нейкай ветлівосьці
сказаць пра часопіс мы мусім штосьці,
пра «Полацак», што, зухаваты,
праз акіян перасяліўся ажно ў Штаты
і нумар цісне тут ужо трыццаты.

Ну як не прасьпяваць яму тут мімаходам:
«Здароў будзь, браце! З Новым годам!
Сьпялі свой залацісты ўраджай.
Старонкі свае, колькі моцы ашчаджай.
Для думак, а глыбокіх, паўнакроўных,
для непаўторных вобразаў, чароўных.
Дастойным будзь, вялікага імя
і вобразу сьвятой Сафіі».

Наперад поступу ўжо ня суняць.
Падмурак ня скрышыць стыхіям.
Аднак, на вуха табе хоча Самасуй
шапнуць, што ёсьць ў цябе і супернікі
Дык ты глядзі, ня збоч, вяслуй —
Супернікі не пачастуюць пернікам.

Зь дзяржаўніцкай вунь вышыні
Наш «Беларус» глязіць на цябе скоса.
Браток, пільнуйся, не зяўні—
ён на тых «мяст» цябе падкосіць.

А з флангу можа ўбрыкнуць
цябе яшчэ і «Беларускі дайджэст».
Ды так—разумным будзь—
што да сябе ты ня дайдзеш.

Ат, што я гавару? Павер
мінулай варажнечы ўжо няма і званьня.
І, слава Богу, што цяпер прыйшлі мы ўсе да
мірнага суіснаваньня.

Запанавала згода, нат шкада,
што ўжо няма ранейшай перапалкі.
Арэна апусьцела, як мёртвая вада,
стаіць без выступленьняў палкіх.

А там на Бацькаўшчыне тож
не раскачаюцца ніяк.
Падумаеш, і кіне ў джоз—
найбольш актыўны там паляк.

Ды ты, мой братка, ня сумуй—
«тутэйшы» не такі ўжо лайдак.
Пацешыць цябе хоча Самасуй—
На варце ў нас стаіць Зянон Пазыняк
1993 г.

З Калядамі !

Кліўлендзкі

аддзел БАЗА,

Культурна-
асьветніцкі

цэнтр
«Полацак»,

Беларуска-
Амэрыканскія
ветэраны

Згуртаваньне
беларускіх
жанчын

часопіс «Полацак»,

3 Новым 1994 годам!

Сардэчна віншуюць кожную беларускую
сямейку з Новым годам і Калядамі!

Зычым усім здароўя, посьпехаў
і памыснасьці!

Няхай радасьць і шчасьце
будзе ў кожнай сям'і!!!

ПА БЯ-ЧЫВОНА-БЯНЫМ ЎЦЯГІМ

Янка Купала

і нацыянальна-дзяржаўнае адраджэньне

Вадзім Круталевіч

Ня менш красамоўна на карысьць неза-
лежнасьці Беларусі гаворыць і яе гісторыя
«Беларуская дзяржаўнасьць,—піша Купа-
ла,— існавала ў мінулым. Гэта было Вялікае
Літоўска-Беларускае княства». Дарэчы, у
нашы дні радыкальна настроеныя гісторыкі
схільны выключыць з назвы княства напамі-
нак пра Літву. Ці ёсьць для гэтага падставы?
Толькі глыбокія, рознаплянавыя дасьледа-
ваньні могуць праясьніць характар палі-
тычнай арганізацыі і дамінуючых кіруючых
сіл ў поліэтнічнай дзяржаве, на працягу
стагодзьдзяў да таго-ж мяняўшай сваю
тэрытарыяльную канфігурацыю.

Паэт сьцьвярджаў, што «беларуская куль-
тура высока трымала свой сыяг у родным
краі»⁹. Але становішча беларусаў карэнным
чынам стала мяняцца з уступленьнем Вя-
лікага княства Літоўскага ва унію з Польш-
чай. Беларуская культура стала выцясь-
няцца «польскім панаваньнем». Маёмасныя
клясы грамадства «за бліск золата ідуць к
дужым» і ў імя сваіх карысьлівых мэт
здраджваюць інтарэсам народу. Тлумачы-
чы гэтую думку, Купала дае наступную
характарыстыку фэўдальнай вярхушцы:
«беларускае баярства за польскія шля-
хецкія значкі і цеплыя каля трону месцы,
пачало выракацца ўсяго свайго роднага
беларускага і перакулівацца на старану
чужую, польскую. Забылося баярства на
звычай і обычай беларускі, на сваю гі-
сторыю, мову, літаратуру, дзе больш званілі
золатам, там вышэйшыя станы тагачаснага

грамадзянства і служылі, і прадавалі сябе,
свой народ, сваю бацькаўшчыну»¹⁰ Як вынік
усёй гэтай эвалюцыі сяляне засталіся
беларусамі, а вышэйшыя класы, баярства
ператварыліся ў палякаў. Ня толькі маё-
маснае, сацыяльнае становішча, але і на-
цыянальныя асаблівасьці падзялілі сялян і
памешчыка. «Двор глядзіць на селяніна, як
на «люд рускі», як на быдла, над каторым
можна толькі стаяць з бізуном эканомскім,
а вёска глядзіць на пана як на прыблуду з
чужацкай стараны, які захапіў яго, селяні-
на, землю, ды яшчэ зьдзекуецца над ім са-
мім».¹¹

У кантэксьце аналізу перадумоў утвара-
леньня беларускай дзяржаўнасьці Купала
закранае гісторыю нацыянальнага руху,
ролі Беларускай сацыялістычнай Грамады,
газэты «Наша ніва». Ужо само па сабе зьяў-
леньне БСГ, як і выданьне «Нашай нівы» ва
ўмовах тагачаснай расейскай рэчаіснасьці
было выяўленьнем пратэсту супраць ня-
роўнапраўнага становішча беларусаў. Ужо
сваім зьяўленьнем гэтыя нацыянальныя
інстытуты адхілялі афіцыйную канцэп-
цыю аб несамастойнасьці беларусаў як на-
цыі, а значыць яе культуры, мовы, звы-
чаяў.

Рух, які спрабавала ўзначаліць БСГ, калі
мець на ўвазе яго агульнасацыяльную ас-
нову, як вядома, не выходзіў за рамкі тра-
дыцыйных дэмакратычных патрабаваньняў.
Прытрымліваючыся сваіх уяўленьняў аб
значэньні нацыянальнага ў грамадзкім

жыцці, Купала ўсё-ж схільны перабольшваць ролю БСГ і «Нашай нівы» як фактараў нацыянальна-вызваленчага руху: «*Могучы падмур быў зроблены, трэба было толькі класцы сьцены і завяршыць будову сьветлага незалежнага існаваньня Беларускай дзяржавы*».¹² Вопыт пакажа, што ўсяго гэтага было недастаткова. Трэба было яшчэ, каб нацыянальна-адраджэнскія ідэі захапіла масы, каб высокага ўзроўню дасягнула нацыянальная самасьвядомасьць народу. І сам Купала адзначае, што фарміраваньне нацыянальнай самасьвядомасьці пераходзяць забабоны аб самастойнасьці беларусаў як нацыі, што ўкараніліся ў грамадскай думцы. «*А вось загаварыце вы аб беларускай незалежнасьці... Тут вам цэлую кучу нагавораць усялякіх перашкод, недарэчнасьцяў, што аж вушы вянуць слухаючы, — абурецца Купала. — На ўсякую іншую незалежнасьць кожны з вамі згодзіцца, абы толькі не на беларускую*».¹³

Разглядаючы перадумовы ўтварэньня самастойнай беларускай дзяржавы, Купала выказвае таксама сваё меркаваньне аб уплыве на лёс Беларусі руска-польскіх адносін. Сутыкненьне інтарэсаў Польшчы і Расеі, ставіла Беларусь у становішча аб'екта гісторыі, выключала яе самастойнае дзяржаўнае існаваньне. І вынікам такой сітуацыі мог быць ці падзел Беларусі, ці гвалтоўнае далучэньне да адной змагаючыхся дзяржаваў. Сыходзячы з вопыту гісторыі, Купала прыходзіць да вываду: «*Наша незалежнасьць сольлю ўвочку для незалежнасьці нашых суседак Польшчы і Расеі, бо адна і другая хацелі-б нашу незалежнасьць утапіць у лыжы вады сваёй незалежнасьці. Для адбудаваўня вялікай Польшчы: «ад мора да мора» трэба пераступіць Беларусь, для адбудаваўня вялікай Расеі ад Белага да Чорнага мора трэба растаптаць Беларусь*».¹⁴

Палітыка Польшчы і Расеі ў адносінах да Беларусі, на думку Купалы, гэта праяўленьне больш агульных заканамернасьцей. Барацьба прыгнечаных нацыяў за сваё вызваленьне заўсёды сустракала жорсткае супраціўленьне дзяржаваў, праводзіўшых імперыялістычную палітыку. Гісторыя дала нямала прыкладаў таго, як вялікія дзяржаўныя нацыі ў барацьбе за падзел сьвету і сфэры ўплыву рознымі спосабамі, і перш за ўсё насільнем, падпарадкоўвалі сабе адставаўшыя ў сваім эканамічным, культурным і палітычным разьвіцьці народы. Іх лёс падзяліла і Беларусь.

Англія, Нямеччына, Японія й іншыя дзяржавы, адзначае Купала, «у сваім імперыялістычным і мілітарным усезначаючым паходзе мелі адну ярка зарысаваную мэту—гэта грабіць як найболей свае каршуновае крыло чужых малых народаў і падняволіць іх сваёй нацыі, сваяму дзяржаўнаму правапарадку».¹⁵ Прыгнятаючы падпарадкаваныя народы, імперыялістычныя дзяржавы насільна навязвалі і свой лад жыцця, а разам з гэтым падаўлялі нацыянальныя асаблівасьці пакораных народаў.

Імкненьне да захопу чужых тэрыторыяў і багацьцяў параджала канфлікты. Сусьветная вайна 1914—1918 гг. закончылася перадаем сьвету, падзелам калоніяў і сфэр уплываў. «*Абвешчаныя буржуазнымі рэвалюцыямі прынцыпы свабоды і роўнасьці і брацтва бессаромна парушыліся «Матчнейшыя народы, — пісаў Купала, — хочуць павялічыць сваю тэрытарыяльную і збройную сілу коштам слабейшых. Слабейшыя народы, асабліва ўваскрослыя на тэрыторыі быўшай Расеі, змагаюцца толькі за тое, каб жыць, каб адстаяць сваю незалежнасьць, не упускаючы свайго і не захапляючы чужога*».¹⁶

Аналізуючы гістарычны вопыт, Купала

прыходзіць да вываду, што ўсякая дзяржава, якая робіць замах на свабоду, незалежнасьць і землі іншага народа, ніколі ня будзе спрыяць насельніцтву захопленых тэрыторыяў, якімі-б прыгожымі словамі, пажаданьнямі й абяцаньнямі гэта не прыкрывалася. Каланіяльны разбой, нацыянальны прыгнёт усё гэта знаходзілася ў незвычайнай супярэчнасьці з фармальна абвешчанымі буржуазнымі рэвалюцыямі, высокімі прынцыпамі свабоды, роўнасьці, брацтва.¹⁷

У рэзкай выкрывальніцкай форме Купала крытыкуе сілы, што развязалі сусьветную бойню. Пераможцы ў сусьветай вайне, краіны Антанты, на міжнароднай канфэрэнцыі ў Парыжы перакройвалі карту сьвету, дзялілі калоніі, устанавлівалі сфэры ўплыву і г.д. На гэтым ганебным «торжышчы» малыя народы былі разменнай манэтай у палітычнай гульні імперыялістычных краін.¹⁸ Менавіта «антанты» і «супрацьантанты» мілітарызм «для панаваньня ўсясьлянага молахазолата» ўцягнулі народы ў бездань вайны.¹⁹

У артыкуле «Адбудова Беларусі» Купала прапаноўвае стварыць спэцыяльную камісію, якая-б «аб'ехала й абследавала найболей зьнішчаныя месцы, падлічыла ўсе страты і падала рахунак».²⁰ Дасьледваньні камісіі павінны былі стаць вядомымі сусьветнай грамадзкасьці, даведзены да ведама заходніх урадаў, узяўшых на сябе ролю наладжвальнікаў пасляваеннага міжнародна-прававога парадку.

Выразнымі штырхамі паэт малюе жалівую карціну, выкліканых вайной у Беларусі разбурэньняў, небывалага ўпадку вытворчых сіл, зьбядненьня і голаду. У гэтым сэнсе артыкул мае значэньне дакумэнтальнага сьведчаньня. Асабліва спустошана была паласа ад возера Нарач да Пінска, дзе ў 1916 г. спыніўся фронт імперыялістычнай

вайны. У названым артыкуле чытаем: «*Цэлы сьвет ведае, што самыя крываваыя бітвы, самае дзікае зьніштажэньне людзей і іх добра ў гэту вайну—было на Беларусі. Досыць зірнуць толькі вокам на старую лінію нямецка-расейскіх акупаў, каб пабачыць якога жудаснага разбурэньня на сотні квадратных міль даканала чалавечая рука—яе лапата, як гарматні пярэнь. Людзі варочаюцца да сваіх хат, не знаходзяць іх, шукаюць сваіх гоняў, а іх не відаць: гарматнія стрэлы зьняслі з вобліку зямлі хаты, зьніштожылі межы і гранічныя слупы.*

І Беларусь жабруе!

З-пад Сморгоні, з-пад Маладэчна, з-пад Крывічоў, і г.д. і г.д. абарваныя, галодныя людзі ходзяць па сваёй бацькаўшчыне і па чужынцах і просяць...»²¹

Сэнс публікацыі аднак больш глыбокі, чым зьмешчаныя ў ёй прапановы аб стварэньні камісіі аб панесеных страхах. Купала і ня мае якіх-небудзь ілюзіяў адносна таго, што урады, якія разьвязалі сусьветную вайну, прыдуць на дапамогу беларускаму народу «дзеля яго адбудаваўня, дзеля яго ратаваўня ад галоднай і халоднай смерці».²² Паэт якраз ставіць пытаньне аб міжнароднай адказнасьці за разьвязаную сусьветную бойню, і за «страшэннае зьніштажэньне» людзей і маёмасьці. Артыкул гучыць як гнеўнае выкрыцьцё тых, хто ўвернуў народы ў бездань сусьветнай вайны, якая прынесла народам незлічоныя бедствы,

Купала верыць у магчымасьць раўнапраўных, нават брацкіх адносін паміж народамі. І ў гэтай сувязі ён выказвае сваё меркаваньне аб тым, як павінны быць пабудаваны міжнацыянальныя адносіны, калі ў Беларусі будзе створана незалежная дзяржава. Ён сыходзіць з таго (і гэта галоўная пасылка), што народ, які зьведаў прыгнёт, будзе са спачуваньнем, з разумень-

нем ставіцца да прадстанікоў іншых нацыяў, якія жывуць разам зь ім у межах адзінай дзяржавы.

*«Тыя шчыра-дэмакратычныя думкі, луючыя яснымі краскамi на цэлым сьвеце, аб волі, роўнасьці, братачнасьці,—піша Купала,—бадай, наглыбей запалі і западаюць у нашы гаротныя душы і сэрцы»*²³ Ён лічыць, што вольны беларус, які атрымаў сваю дзяржаўнасьць, у сваёй незалежнай дзяржаве, будзе *«куды прыхільней адносіцца да іх (нацыянальных меншасьцей—В.К.) чымся беларус, падняволены чужынцам»*.²⁴

Такім чынам, Купала прытрымліваецца глыбока дэмакратычных поглядаў на асновы адносін паміж народамі ў адной дзяржаве. Вырашэньне «балючага пытаньня», на яго думку, павінна ажыцьцяўляцца на шляхах юрыдычнага і фактычнага раўнапраўя нацыянальнасьцей. Галоўны пачатак, на якім павінны будавацца міжнацыянальныя адносіны, заключаецца ў тым, што ўсе грамадзяне дзяржавы, незалежна ад нацыянальнай прыналежнасьці, павінны быць роўныя перад законам і перад дзяржаўнай уладай, вольна разьвіваць сваю культуру і самабытнасьць, кіруючыся пры гэтым мэтай дасягненьня дабрабыту агульнай бацькаўшчыны—Беларусі²⁵. Ва ўстановах улады нацыянальныя меншасьці павінны былі мець прапарцыянальнае прадстаўніцтва.

Гэтыя глыбока дэмакратычныя ідэі сучасныя з палажэньнямі прынятага 11 лістапада 1992 г. закона «Аб нацыянальных меншасьцях у Рэспубліцы Беларусь».

Паэт асабліва ўважлівы да таго, што прадпрымалі савецкія ўлады ў Беларусі ў галіне нацыянальна-дзяржаўнага будаўніцтва. Адзін час яму здавалася, што «беларуская справа становіцца на добры дэмакратычны грунт»²⁶. У час нямецкай акупацыі Купала жыў у Смаленску, і, значыць, мог

непасрэдна назіраць за ходам падзеяў, сачыць за прэсай, супастаўляць дэклярацыі зь дзеяньнямі ўлад. Шэраг мер, якія прымаліся ў культурнай галіне, Купала ўспрымаў зь яўным спачуваньнем і разуменьнем, напрыклад, падрыхтоўку да выданьня літаратурных твораў на беларускай мове, заснаваньне нацыянальнага аддзелу пры Выканкоме Заходняй вобласці.

Адносіны паміж народамі, якія ўсталёўвала Савецкая ўлада, Купала вымяраў крытэрыямі вольнага разьвіцьця нацыяў. Аналізуючы практыку, ён пераконваецца ў неадпаведнасьці яе дэклярацыям і прававым актам. Адсюль сумненьні, што ствараемы бальшавікамі рэжым карэнным чынам зьменяць адносіны паміж народамі, што вялікая дзяржаўная руская нацыя ў новых гістарычных умовах зробіць усё магчымае, каб дапамагчы палітычнаму, эканамічнаму і культурнаму адраджэньню раней прыгнечаных народаў.

Крытычна ацэньваючы праводзімую Аблвыканзахам у 1918 г. нацыянальную палітыку, Купала прыходзіў да вываду, што *«смаленскія обласныя камісары змагаліся з усялякімі, нават бальшавіцкімі праявамі беларушчыны»*²⁷. Вайна супраць Беларускага нацыянальнага камісарыята, ліквідацыя аддзелу па справах нацыянальнасьцей пры Аблвыканкамзаху, забарона выданьня газэты «Рунь» і іншыя факты сапраўды давалі падставы для такога вываду.

На I зьездзе КП(б)Б у канцы снежня 1918 г. было афіцыйна заяўлена, што Беларуска-савецкая рэспубліка абвешчаецца не ў сілу ўнутраных патрэбаў разьвіцьця савецкага ладу, ажыцьцяўленьня нацыянальнай палітыкі, а па меркаваньнях зьнешнепалітычнага парадку. Падобныя-ж ідэі выказваліся і на першым Усебеларускім зьездзе Саветаў (2-3 лютага 1919 г.). Газэта «Звезда», орган

Цэнтральнага Бюро КП(б)Б, падводзячы вынікі працы зьезда, адзначала, што неабходнасьць існаваньня Беларусі як самастойнай палітычнай адзінкі абумовілі *«прычыны міжнародна-палітычнага характару»*²⁸.

Газэта ў той жа час кляйміла «Спробы беларускай нацыянальнай інтэлігенцыі да стварэньня «сваёй» беларускай мовы, «сваёй» нацыянальнай культуры й інш.

Абвешчаецца нацыянальная рэспубліка, а яе партыйнае кіраўніцтва тут-жа накладвае табу на выпуск беларускамоўнай газэты—прадаўжальніцы «Дзяньніцы», якая ў 1918 г. выдавалася ў Маскве. Дарэчы, у Менску ў снежні 1918 г.—жніўні 1919 г., г. зн. калі ў горадзе дзейнічала Савецкая ўлада, так і не быў наладжаны выпуск беларускай савецкай газэты, якая магла-б стаць цэнтрам прыцягненьня лаяльна настраенай і вагаючайся беларускай інтэлігенцыі—пісьменьнікаў, паэтаў, публіцыстаў, вучоных і інш. Прымаецца Канстытуцыя, а ў ёй ні слова аб нацыянальным адраджэньні. Абвешчаецца БССР, а праз два тыдні ў Маскве прымаецца рашэньне аб скарачэньні яе тэрыторыі да дзвюх губерняў. З урада рэспублікі выганяюцца беларусы. Рэспублікай кіруюць тыя, хто выступаў супраць яе стварэньня.

Несумненна, усё гэта крайне адмоўна ўспрымалася Купалам. Па сутнасьці, рэспубліка, якая называлася беларускай, закрэсьлівала яго творчасць, адмаўляла яго як нацыянальнага паэта. У 1918 г., як адзначалася, Купала працаваў непрыкметным служачым у адной з арганізацыяў Заходняй вобласці. Гісторыкам У. У. Скалабанам выялеўны дакумэнты, што сьведчаць пра кантакты Белнацкама з Купалам. Але яны так і не перараслі ў супрацоўніцтва²⁹.

У сваятле сваіх крытэрыяў Купала ацэньвае факт зьліцьця ў канцы лютага

1919 г. Беларускай і Літоўскай савецкіх рэспублік у адзінае дзяржаўнае ўтварэньне з цэнтрам у Вільні. Пасьля гэтай падзеі, адзначае Купала, аб ніякай беларускай незалежнасьці не было ўжо і гутаркі.³⁰

Вопыт правядзеньня нацыянальнай палітыкі ў Беларусі, ваяўнічы нацыянальны нігілізм кіраўніцтва Заходняй вобласці Купала ўспрымаў як праяву агульнай лініі Савецкай улады ў гэтым пытаньні. І калі што-небудзь і рабілася Саветамі ў гэтым напрамку, дык гэта, на яго думку, толькі для формы, вымушана, з тактычных меркаваньняў. Складаны ход нацыянальна-дзяржаўнага будаўніцтва ў Беларусі (абвешчэньне ССРБ, абмежаваньне тэрыторыі рэспублік, зьліцьцё ССРБ зь Літоўскай Савецкай Рэспублікай ў адну дзяржаўную адзінку) Купала расцэньваў як паказчык зьневажальных адносін бальшавікоў да аб'яўленага імі права нацыяў на самавызначэньне.

Бібліяграфія

- 10 Я. Купала. Незалежнасьць. // Спадчына. 1990, №2, с.14.
- 11 Там-жа.
- 12 Янка Купала. Справа незалежнасьці Беларусі за мінулы год // Спадчына. 1989, №2, с.22.
- 13 Я. Купала. Незалежнасьць // Спадчына. 1990, №2, с.14.
- 14 Там-жа.
- 15 Янка Купала. Незалежная дзяржава і яе народы // Спадчына. 1990, №1, с. 18.
- 16 Янка Купала. Справа незалежнасьці Беларусі за мінулы год // Спадчына. 1990, №1, с. 18.
- 17 Янка Купала. Незалежнасьць дзяржавы і яе народа // Спадчына. 1990, №1, с.18.
- 18 Я. Купала. Торжышча // Спадчына, 1990, №2, с. 15.
- 19 Там-жа. с.16.
- 20 Янка Купала. Аббудова Беларусі // Спадчына, 1990, №2, с. 16.
- 21 Там-жа. с. 16.
- 22 Там-жа.
- 23 Янка Купала. Незалежная дзяржава і яе народы // Спадчына, 1990, №1, 19.
- 24 Там-жа.
- 25 Там-жа.
- 26 Янка Купала. Справа незалежнасьці Беларусі за мінулы год // Спадчына, 1989, №2, с. 23.
- 27 Там-жа. с.22.
- 28 Звезда 1919, 5 февраля.
- 29 Скалабан В.В. Гісторыя Малабагамоўскай вуліцы // ЛІМ. 1984, 14 сьнежня. Янка Купала. Энцыклапедыя даведнік, Мн., 1986, с.597-598.
- 30 Янка Купала. Справа незалежнасьці Беларусі за мінулы год // Спадчына. 1989, №2, с. 23.

Працяг будзе.

Тапаграфія знаходак манэт і аздобаў

Міхась Белямук

Берасьцейская вобласць

Пінскі р-н

У архіве Эрмітажа знаходзіцца інвэнтарная кніга, у якой запісана, што 9 травеня 1804г Эрмітаж атрымаў ад імператара Аляксандра I 20 залатых манэтаў, падараваных шляхцічам Рыдзеўскім з Пінска. Хавальнік старажытных манэтаў К.Келер узяў для Эрмітажа 12 манэтаў, а рэшту зьвярнуў «государю», бо яны былі дублікатамі. Аляксандр I раздаў гэтыя 8 манэтаў высокім саноўнікам. У інвэнтарную кнігу К.Келер запісаў, што ўсе манэты бізантыйскія, але, калі 1960 г. І. Г. Спаські расшукаў некаторыя манэты, падараваныя Рыдзеўскім, то аказалася, што 4 манэты ў калекцыі Эрмітажа ёсьць манэты кіеўскага князя Уладзімера Сьвятаславіча (980-1015). У дадатак, некаторыя дублеты, якія былі ахвяраваныя саноўнікам, аказаліся ў зборах гр. Н.Румянцава й Я. Райхеля. 2 манэты былі златнікі кіеўскага князя Уладзімера Сьвятаславіча. Такім чынам, з 20 залатых манэтаў, ахвяраваных Рыдзеўскім, 6 былі златнікі кіеўскія, а рэшта была бізантыйскімі залатымі солідамі, пачынаючы імператарам Раманам ІУ Діагенам (1067-1071) і ягоных наступнікаў, а што-б азначала, імператараў бізантыйскіх Міхала VII (1071-1078), Нікіфара III (1078-1081) і Аляксея I Комена (1081—1118).

Паўстае пытаньне, ці ахвяраваныя залатыя манэты ёсьць адной знаходкай і ўсе яны былі пасланыя Аляксандру? Прыпушчаем, што Рыдзеўскі ўсе манэты не паслаў, частку затымаў сабе. Ці ўсе манэты былі аднаразавай знаходкай можна па-рознаму думаць, але знаходка ў ваколіцах Пінска такой колькасьці залатой манэты ёсьць імпануючая.

Кропоткин³... б.38, № 298; Кропоткин⁶ б. 181, №99, Спасский б. 134-136, Сапсский² б. 256-258, Сотникова и Спасский б.16-17, 42, 56, 108.

Пінскі р-н

Перад 1920 г. у ваколіцы Пінска быў знойдзены рымскі жалезны шолам, які меў сьляды пазалоты.

Спицын² б.27

Прылуки, Кобринскі р-н

У мінулым стагодзьдзі каля вёскі знаходзіліся курганы, ў якіх сяляне знаходзілі залатыя і сярэбраныя аздобы.

Спицын б.13.

Пружаны

У сярэдзіне мінулага стагодзьдзя знайшлі рымскую манэту.

Кропоткин² б.96, № 1374; Кухаренко⁴ б.21, № 13, Рябцевич б.190, №15, Поболь² б. 114, № 237

Пярковічы, Драгічанскі р-н

Прафэсар Выслух паведаміў Цынкалоўскага, што каля вёскі была знойдзена рымская залатая манэта імператара Траяна 98-117 г.

Cynkalowski с.133, № 161, Кропоткин⁵ 95, № 178, Рябцевич б.191, № 20

Радасьць, Камянецкі р-н

У 1887 г. В. Кухановіч падчас капаньня бульбы знайшоў рымскую сярэбраную манэту імператара Траяна 98-117 г.

Кропоткин² б.96, №1375, Кухаренко⁴ б.20, №1, Рябцевич б.190, №8, Поболь² б.105, №134

Ратайчыцы, Камянецкі р-н

У 1959-1960 гг. І. Біруля праводзіў раскопкі могільніка, у курганах знайшоў сярэбраныя аздобы: пярсцёнак, віты з тонкіх драгоў, скранёвыя 2 кальцы, адно зь іх з «S»-завіткам, 3 бразгоркі на кальцы, 6 шклозалочаных і шклосярэбраных пацеркі.

Бируля б. 120-121

Роўбіцкі, Пружанскі р-н

У 1970 г. трактарыст К.Журневіч на ўзараным полі знайшоў рымскую манэту імператара Траяна 98-117 гг.

Поболь² б.115, №238.

Рубель, Столінскі р-н

У 1957 г. Ю. Кухарэнка раскапаў старажытны могільнік на беразе рэчкі Гарыні. У магіле № 25 былі знойдзены шклозалочаныя і шклосярэбраныя пацеркі. У магіле № 47 знайшоў 5 шклозалочаных і адну шклосярэбраную пацерку.

Поболь⁷ б.81, 84 Кухаренко⁴ б.32, №25, б.34, № 47.

Рубель, Велямічы, Столінскі р-н

У 1956 і 1957 гг. Ю. Кухаренка раскапываў курганы паміж вёскамі Рубель і Велямічы, у адным з курганоў знайшоў пацерку з матавага шкла, пакрытую пазалотай.

Кухаренко⁴ б.48, 26

Сьвішчова, Камянецкі р-н

У 1959 г. І. Біруля раскапаў 14 кургаоў, а В.Сядоў у 1981 г. раскапаў 7 курганоў. Яны знаходзілі ў курганах з жаночымі пахаваньнямі шклозалочаныя пацеркі. Адзін зь іх знайшоў пацерку пасярэбраную філігранавую, упрыгожаную зерню.

Зб. Археалогія, нумізматыка, геральдыка Беларусі, Мн., 1979 г. б. 156,
Збор ПГКБ, Берасьць. обл. б. 214, № 848

Трасцьянка, Каменецкі р-н

У 1983 г. Каробушкіна раскапала 19 курганоў, дзе былі знойдзеныя сярэбрае скранёвае кальцо, з «S»-падобным завітком, сярэбраны пярсьцёнак і шклозалочаныя пацеркі.

Каробушкіна² б. 396, Свод ПИКБ. Брэс. обл. б.240, № 928А

Хацінава, Камянецкі р-н

У 1960 г. І. Біруля раскапаў 14 курганоў і знайшоў сярэбраныя скранёвыя кольцы.
Збор ПГКБ, Брэс. обл. б. 216, №860

Хотамель, Столінскі р-н

Ад 1954 г. да 1957 г. Кухарэнка праводзіў раскопкі на гарадзішчы і знайшоў сярэбраныя аздобы: кальцо скранёвае сяміпрамянёвае, радзіміцкі тып і абломак бранзалета з пашыраным канцом.

Кухаренка б.23, 24, №153 Кухаренка⁵ б.91-92, Русанова б.42, № 121,
Поболь⁶ б.281, №610

Церабшчна або старое Сяло, Столінскі р-н

У 1926 г. М.Новік раскапаў курган, у якім знайшоў сярэбраныя пярсьцёнкі.
Кухаренка б. 21, №139, Лысенко б. 161, № 113

Чахец, Пружанскі р-н

Каля вёскі быў маёнтак Булгарына. В.Рабцэвіч паведаміў М. Бесямука, што адшукаў запіску губернскага чыноўніка, у якой паведамляецца, што ў 1838 г. «пры капаньні канавы ў садзе знайшлі некалькі рымскіх манэтаў, але ў ваколіцы маёнтку, гэтак як у ваколіцы горада Ваўкавыска ўжо раней знаходзілі падобныя старажытнасьці. У зборы Булгарына пераховаецца 12 рымскіх сярэбраных манэтаў, якія вялічынёю ў расейскі «четвертак». Яны на адной старане маюць вобраз імператара й ягонае імя, на другой —Мінэрву, Маркса, Фартуну, Вікторыю ды іншых міфічных і алегарычных постацяў.

Манэты разложаны адна за другой храналёгічна, пачынаючы з Нерва (96-98), 2 манэтаў Траяна (98-117), 4 манэтаў Антоніна Пія (136-161), Фаўстыны (невядама старэйшай ці малодшай), 4 манэтаў Камада (180-192)».

В.Рабцэвіч, працягваючы запіску губернскага чыноўніка піша сваю заўвагу: «Размова ідзе тут аб знойдзеным не аднаго скарбу 1838 г, але аб некалькіх знаходках, у Булгарына толькі частка знойдзеных манэтаў была ў ягоным зборы».

В.Рабцэвіч выдатнейшы беларускі нумізмат і дасьледчык, аспрэчваць апінію В.Рабцэвіча мы не зьбіраемся, пагаджаемся, але застаецца загадкай, ці толькі рымскія манэты знаходзілі каля вёскі Чахец і горада Ваўкавыска?

Кропоткин⁶ б.95, № 179, Рабцэвіч б.191, № 18, Рабцэвіч⁶ б.7,
Рябцевич б.29

Чахец, Пружанскі р-н

У 1845 г. у маёнтку Булгарына знайшлі рымскую медзяную манэту.
Рябцевич б.190, № 16

Бібліяграфія

Полоцк №18 Кропоткин², Рябцевіч, Поболь²
Полоцк №21 Кропоткин³, Сотникова, Спасский
Полоцк №26 Лысенко
Полоцк №27 Кухаренко,
Полоцк №28 Спицин, Кухаренко⁴, Кропоткин
Полоцк №29 Кропоткин⁶, Поболь⁶, Рябцевич⁶

Біруля И. В. Курганы у дер. Ратайчыцы. Сб. Древние славяне и их соседи. МИА, 176, М., 1970 г.

Каробушкіна² Т.А. Изучение курганоў Белорусского Побужья. Сб. Археологические открытия за 1983 М., 1985,

Кухоренко⁵ Н.В. Раскопки на городище и селище Хотомель. —КСИИМК, вып. 68, М., 1957
Поболь⁷ Л.Д. Античные шклянныя пацеркі з раскопак у Чапліне — Весьці АН БССР, №4, Мн., 1966

Русанова И.П. Словянские древности VI—IX вв. между Днепром и Западным Бугам. САИ, вып. EI-25, М., 1973

Спасский И.Г. Нумизматика в Эрмитаже. Очерк истории Минцкабинета —Отдела нумизматики. Нумизматика и эпиграфика, т. VIII, М., 1970.

Спасский² И.Г. Новые данные о златниках Владимира Святославича. Вспомогательные исторические дисциплины ч. VI, Л. 1974 г.

Спицын² А. Аб сучасным становішчы архэалёжных дасьледаў у Беларусі. Працы Першага Зьезду дасьледчыкаў беларускае архэалёгіі і арэаграфіі. Мн. 1926,

Рябцевич⁷ В.Н. О чем рассказывают монеты. Мн., 1977, выд. 2-е

Synkalowski A. Materialy do pradziejow Wolynia i Polesia Wolynskiego. War. 1961

1. Сярэбраная манэта рымскага імператара Траяна (98—117)
2. Златнік кн. кіеўскага Уладзімера Сьвятаслававіча (980—1015)

З архіву КДБ

Сьведчанні Аркадзя Смоліча

ад 7. VII—1930 г.

Моя деятельность в 1924-1928 гг.

От работы в НКЗеме я стал отрываться ещё с осени 1923 г., когда президиум ЦИК поручил мне для своего издания «Беларусь» срочно написать большую статью об экономическом положении Белоруссии в до-революционную эпоху. Для этой цели я был освобожден от работы в НКЗеме на 1,5 или 2 месяца. Затем в январе 1924 г. НКПрос командировал меня, как географа, на Всесоюзную Краеведческую конференцию. По приезде с последней я организовал Центральное Бюро Краеведения БССР и был назначен его председателем. За 1924 г. под моим руководством—ЦБ Краеведения провело две краеведческие конференции—Всебелорусскую и Минскую, что ускорило развертывание краеведческой сети на местах.

Весною 1924 г.—Инбелкульт, по моему предложению, созвал конференцию почвоведов, работавших тогда в Белоруссии. Эта конференция должна была увязать работу по изучению почв, проводившуюся разными методами Минским и Горецким Институтами. Конференция была очень плодотворной, благодаря большому вниманию к ней, проявленному Горецкой профессурой. Была вынесена резолюция о необходимости для увязки работы по изучению природы Белоруссии, создать при Инбелкульте или Госплане Комиссию по изучению естественных производительных сил (КЕПС). Такая комиссия и была создана затем при Госплане, но, не имея ни штата, ни необходимых средств, не могла дать больших результатов. Конференция значительно подняла авторитет Инбелкульта, который до того времени считали исключительно терминологическим

учреждением. С другой стороны Горецкий Институт выявил свои заслуги по изучению природы Белоруссии, что впоследствии играло роль при решении вопроса о месте сельскохозяйственной Академии.

В апреле 1924 года Госплан пригласил меня для проведения в срочном порядке районирования укрупненной Белоруссии. Я был назначен—секретарем комиссии по районированию, которой непосредственно руководил Пред. Совнаркома т. Адамович, а его заместителем был Дыло. Вместе с последним мы и провели основную работу по этому вопросу. Я дал целый ряд вариантов окружного деления, из которых СНК по моему докладу выбрал деление на 10 округов.

Затем в расширенном составе комиссии по заранее выработанному методу было установлено деление и, наконец, необходимо было руководить работой на местах по проведению сельсоветского деления, увязывать, исправлять и систематизировать получаемые оттуда материалы. Эта работа отнимала все время, и я опять был освобожден от своих обязанностей по НКЗему, хотя официально там числился. Всю работу за меня и за себя вел там Кисляков, я же изредка приходил в отдел для руководства разработкой своих бюджетов.

К постоянной работе по НКЗему я уже больше не вернулся. Кажется, только в конце года я принимал участие в разработке проекта журнала «Плуг». По моей мысли, журнал должен заменить собою на местах агронома и при том агронома, ведущего пропаганду на белорусском языке, что тогда было редкостью. Я поэтому настаивал на возможно большей популярности и

массовости, как содержания, так и языка и стиля журнала. В дальнейшем я был включен в редколлегия журнала, но фактически участие в ней принимал очень мало, т.к. коллегия вообще не собиралась. Я только несколько раз давал редактору журнала Тупеневичу свои замечания по поводу языка и стиля, на первых порах меня не удовлетворявшего, благодаря своему канцелярскому характеру. Всю работу по журналу проводил Тупеневич, молодой агроном, член С.Х. секции ИБК, белорусский националист. Направление журнала было в общем техническое. Прищепов и др. работники НКЗема помещали в нем и руководящие статьи, направление коих соответствовало тогдашней политике Наркомзема и популяризировало ее.

Районирование, по-видимому, было проведено удачно; об этом говорит постановление СНК, коим вынесена мне и Дыло революционная благодарность за эту работу. Вскоре последовало назначение обоих нас в Инбелкульт, который тогда реформировался в солидное научное учреждение с постоянным штатом. Я был назначен зам. Председателя Института, а Дыло его научным секретарем.

Председатель ИБК В.М.Игнатовский тогда был Наркомпросом и не мог уделять достаточно внимания ежедневной работе, которая и была возложена на меня и на Дыло.

С этого времени (январь 1925 г.) я совершенно оставляю НКЗем и перехожу на работу в Инбелкульт. Работы этой на первых порах было очень много. Мы только что получили специальное здание и производили всю зиму его ремонт. Людей и средств было недостаточно. А тем временем новое положение Инбелкульта и внимание, проявленное к нему правительством и общес-

твенностью, обязывало. Приходилось массу времени отдавать на представительство в различных органах, на участие в съездах и собраниях, рекламируя всюду знаменательный факт создания в Белоруссии почти что Академии наук, хотя и носящей пока иное название. Имя Инбелкульта тогда было очень популярно в массах как яркое достижение Совестской Белоруссии.

Однако, мало было рекламировать Институт, надо было его и строить. От старого периода осталось ряд секций, в которые теперь влился целый ряд новых членов ИБК, преимущественно ответственных партийных работников. К сожалению, последние появлялись довольно редко и руководство работой осталось по-прежнему в руках националистической интеллигенции. О результатах этого руководства мною говорилось в прежних показаниях. На фракции ИБК, куда обычно меня приглашали для информации о ходе работы, я настаивал на повышении активности партийных работников, по этому поводу принимались резолюции, но результатов это больших не дало. Только в нескольких секциях (сельскохозяйственной, медицинской, педагогической, правовой) работали ответственные партийные работники—Прищепов, Барсуков, Балицкий, Червяков, да кроме того большую активность проявлял т. Виленстович, назначенный вместо меня председателем ЦБ Краеведения.

Организация секций происходила таким образом. Президиум ИБК назначал руководящую тройку (президиум секции), обычно под председательством партийца. Эта тройка формировала состав секции из ее прежних членов с дополнением новых сил. Список членов подавала на утверждение в Президиум ИБК и им утверждался обычно полностью. Отводы делались преимущественно

шественно с точки зрения квалификации членов. Помню такие отводы по секции искусств, куда было первоначально включено много рядовых артистов, не имевших никаких данных для работы в Инбелкульте.

Об отводах по идеологическим или политическим мотивам — не помню.

Организационная работа секций находилась вообще под моим контролем, а некоторые секции, наиболее слабые, приходилось мне самому непосредственно организовывать, так было дело в отношении социально-экономической секции, которую впрочем оживить так и не удалось из-за инертности или может быть занятости ее участников. Секция природы, несмотря на мои усилия еле существовала по тем-же причинам.

Кроме секций в то время уже начиналась организация постоянных штатных органов — комиссий. В начале комиссии основаны были, главным образом, по гуманитарным дисциплинам. Я прилагал усилия, чтобы организовать подобную работу по природе. Это удалось в середине 1925 г. благодаря тому, что СНК постановили передать Инбелкульту от Госплана комиссию естественных производительных сил с ее средствами (10 тысяч). За эти средства силами университетских и институтских работников проводилась экспедиционная работа, в дальнейшем были обещаны большие средства. Не имея в то время возможности лично заняться этим большим делом, я выдвинул для работы в НКПС кандидатуру Тремповича, о котором слышал, как о хорошем администраторе и который тогда ещё недавно приехавший в Минск не был достаточно нагружен работой.

В прошлом он принимал участие в работе БНР, затем работал на Украине врачом и оттуда был вызван Наркомпросом для пре-

подавания в Белгосуниверситете.

Уделялось мною некоторое время и сель-скохоз. секции ИБК. В ней организованы были и подсекции — лесная (Пред. Белюнас), разработавшая лесную терминологию, популярной с.хоз. литературы (там работали Грабовский и Тупеневич) и кустарных ремесел (пред. Трофимов). Работали эти п/секции самостоятельно и моего участия почти не требовали. Лично же мною было организовано составление сельскохозяйственной терминологии, для которой я дал основной текст. Наиболее значительным событием в жизни с.хоз. секции в 1925 г. было ее участие в организации Сельскохозяйственной Академии в Горках. Грабовский — секретарь с.хоз. секции, одновременно и инспектор с.хоз. образования в Наркомпросе получил задание от НКПроса составить проект заполнения штатов Академии с возможно большими усилением там количества белорусских работников с целью ускорения белоруссизации Академии, как наиболее стоящей к работе в деревне высшей школы. По этому поводу Грабовский обратился ко мне с предложением переехать на работу в Горки и рекомендовать других белорусских кандидатов. Сам я переезжать туда отказался, что-же касается других возможных кандидатов, то список их мы ориентировочно составили, а когда в Минск приехала Горецкая делегация для участия в работе комиссии по организации Академии, то мы созвали президиум секции вместе с этой делегацией и намеченными нами кандидатами с целью просмотра и дополнения их списка и некоторого морального воздействия на отдельных кандидатов, которые (напр. Кисляков) отказывались ехать без особых оснований. В результате человек 5 членов секции — наиболее квалифицированных — перееха-

ло на постоянную работу в Горки (Кисляков, Скандраков, Лайков, а также Горецкий, заканчивавший тогда свою аспирантскую подготовку в Москве). Затем я принимал участие в комиссии по организации Академии и выступал там с защитой кандидатур членов секции, хотя больших возражений кандидатуры вообще не встретили.

Несколько позже в связи с образованием Горецкой Академии возник вопрос об организации там научно-исследовательского дела. Проф. Кайгородов выступил с проектом создания при Академии самостоятельного Института по изучению естественных производительных сил Белоруссии. Я возражал против этого проекта, т.к. он создавал параллелизм в работе с нашим КЕПС и угрожал руководящей роли Инбелкульта — будущей Академии Наук — во всем научно-исследовательском деле. Так как проекта Кайгородова в Минске никто не поддержал, то пришли в конце концов к соглашению на том, что в Горках будет открыт филиал Инбелкульта на правах его секции. Этот филиал и возник в виде «Горецкого Научного О-ва по изучению Белоруссии». Руководящую роль в нем вскоре, благодаря поддержке Инбелкульта, и в частности моей, заняли белорусские работники, как местные, так и приехавшие из Минска, а также русские профессора белорусофилы — Лунсгерсгаузен, Кадров-Зихман и др. Националистически настроенные работники Академии объединились вокруг О-ва и не допускали туда некоторых профессоров-русификаторов. На этой почве несколько обострились отношения в Академии и возникли отдельные конфликты. Один из таких конфликтов с проф. Фроловым, непосредственной причиной которого был спор об авторском праве, но который имел несомненно национальную

Працяг будзе.

окраску, пришлось разбирать Президенту ИБК и еле удалось уладить. Бывали конфликты и в среде самих белорусских работников Академии. Один из них, между Кисляковым и Демидовичем, поссорившимися между собою из-за влияния на работу О-ва, пришлось улаживать мне лично.

Оставшееся от работы в Инбелкульте время, я использовал для подготовки к печати своего «Краткого курса географии Белоруссии», заказанного мне Белгосиздатом для выполнения в срочном порядке. Учебник этот был построен на основе более обширной моей работы, изданной в Вильне в 1919 г. и затем 2 раза там переизданной, благодаря невнимательности цензуры. Несмотря на свою националистическую окраску, книга была запрещена в Польше, а в Латвии за ее распространение ряд более русских культурников (Красковский, Мядзелка и др.) даже обвинялся в государственной измене и был брошен в тюрьму на полтора года. Для Белгосиздата я совершенно переработал эту книгу, но все же в нее попало несколько националистических мест, отмеченных в свое время тов. Криницким. Из них я помню одно, где говорится о классовом составе польского населения в Белоруссии и совсем не упоминается о польском крестьянстве. У меня был тогда действительно взгляд, что крестьянство, которое называет себя польским на основании гл. образом религиозного признака, следует все-же по признаку языка относить к белорусам-католикам. Такой взгляд является шовинистическим и противоречил нацполитике партии. Продумав этот вопрос, я изменил соответствующее место в книге равно как внес и другие указанные мне поправки. Книга была напечатана уже в исправленном виде и разошлась в количестве 55.000 экземпляров.

23

ПАМ'ЯЦЬ ЗЯЧІ

3 перажытага

Янка Жамойцін

Янка Жамойцін: — Я трапіў да вас у Дэс-саў у 1944 г. Памятаю клопаты тваёй сястрыцы Анелі, якую немцы прасьледавалі за навучаньне дзяцей. Нельга было-б не заўважаць, што вашае маткаваньне дзецям ды высылкі цэлай апякунчай кадры СБМ паступова матарыялізаваліся, умовы змяніліся на лепшыя. Унармаваўся час працы, дзеці сталі задбаныя, чыстыя, нядрэнна апранутыя, зарганізаваныя. Навучаньне роднае мовы, адчуваньне абароны і падтрымкі апякуноў, — усё гэта зняло пачуцьці страху і бязнадзеі, якія апанавалі дзяцей на пачатку, ды зьяднала іх з кіраўнічай кадрай.

У палове красавіка 1945 г. паліцыя выгнала нас зь дзяцмы і тысячамі іншых чужаземных працаўнікоў з гор. Дэс-саў пад пагрозай расстрэлу ў выпадку непадпарадкаваньня. Пасьля 12-гадзіннага маршу, перапыненага пулямётнаю стральбою з самалётаў, наш канвой раптоўна згубіўся. Мы апынуліся ў лесе непадалёк горада Цэрбст, пакінутыя собскаму лёсу. У лесе ініцыятыву перанялі «мужчыны». У здабываньні ежы рабілі падходы на вясковыя капцы з бульбаю за лесам і т.д. Да «мужчынскіх» даручэньняў належыла капаць акопы ў лесе, якія зьбярагалі днямі ад куляў самалётаў, а на чамі ад холаду. Сілы аднак паступова чэзьлі з кожным днём. У выніку нарады было пастаноўлена дамагацца дазволу павароту ў Дэс-саў. На мяне выпаў лёс выкананьня гэтага даручэньня. Хлопцы аднекуль здабылі для мяне камбінэзон, як маскіроўку, каб не затрымалі мяне франтавыя войскі. Я неяк дабіраўся да Дэс-саў, дзе ўдалося перайсьці мост на Эльбе, і ён быў зараз-жа

узарваны. Такім чынам, парвалася сувязь між вамі і мною. Як пакіраваў лёс вамі?

Вера Катковіч: — Нам не удалося дабрацца да Дэс-саў. Над Мульдай (даплыў Эльбы) затрымалі нас амэрыканскія жаўнеры, а неўзабаве наступілі ўсходнія саюзьнікі. Пераход у абшар дзеяньня амэрыканскай арміі быў забаронены пад пагрозай расстрэлу. Дзяцей перанялі ад нас расейцы. Гэта было драматычнае расстаньне, аб чым апісала шырэй мая сястрыца Анеля ў сваіх успамінах. Пасьля ня менш драматычных прыгодаў мы з Анеляй навязалі сувязь з польскай вайскавай місіяй ў Бэрліне і там працавалі. Мяне звольнілі з працы у 1948 г. і загадалі выехаць у Польшчу. У Вроцлаве на пачатку ліпеня 1949 г. я выйшла замуж за майго колішняга сябру Станіслава Клен-така, а 12 жніўня 1949 г. мяне арыштавалі, адвезьлі ў Варшаву й пасадылі ў падвале міністэрства бясьпекі, што пры вул. Катыковай

Я.Ж. — Гэта «прытулак» без якіх колячы кантактаў з вонкавым мірам, мне таксама ведамы, бо прыйшлося «пасяліцца» ў ім 13 сьнежня 1949 г. Думаю, што ў гэтым ёсьць планамернасьць нашых прасьледаўцаў. Як ты перанесла пачатак таго зьнявольленьня?

В.К. — Гэта быў нечакана вялікі удар. Пасадылі мяне ў катух 1,5 на 2 м, страшэнна душны. Няўзабаве даведлася, што Аня ў суседняй камеры. Я не магла есьці і вельмі пакутвала. Адночы, выносячы «парашу», самлела. Аказалася, што ўжо была цяжарная. Толькі тады перавялі мяне ў іншую камэру, а ў лістападзе 1949 г. прынеслі нейкі плашч (я была ў летняй вопратцы) і перадалі мяне «старэйшаму брату», г.зн.

КДБ пры вул. Ягелёнскай у Варшаве. Тут зноў падвал, але поўны блох, халодны, з нарамі да спаньня на голых дошках без прыкрыцьця. Я стала адчуваць вельмі пакутна цяжарнасьць. У выніку зажаданай гутаркі з пракурорам атрымала ў даволі хуткім часе ад мужа адзеньне. Некаторыя жаўнеры з аховы выказвалі спаўчваньне. Адзін нават пераслаў ліст мужу, іншыя былі, што зьверы.

Пасьля новага 1950 году — этап у Лігніцу. Я, адзіная жанчына, і 10 мужчын у таварным вагоне халодным, як самая зіма. Куды нас вязьлі ніхто з нас ня ведаў. Адгароджаны ад вязьняў жалезнай кратай, нас вяртаў жаўнер з хуткастрэльнаю зброяй. Апраданы ў кажух і валенкі, ён быў нашым уладаром, без дазволу якога нельга было ворушыцца, гутарыць, нават спраўляць фізылягічныя патрэбнасьці. У Лігніцы, у савецкай контрразьведцы, аказалася, на іронію, што я зусім не арыштаваная, а толькі падрыхтаваная да павароту на «родину».

У сувязі з гэтым мне дазволілі гутарку з доктарам, завялі ў баню, пасялілі ў чыстую, але турэмную камеру. Ідылія трывала аднак каротка. На пераломе студзеня і лютага 1950 году вывезьлі зноў этапам у таварным вагоне ў Брэст. У брэсцкай турме ўжо не цацкаліся. Швырнулі мяне ў камеру, дзе былі 4 бытавыя вязьняры, што працавалі ў кухні й у камеру амаль не вярталіся. Ноччу заатакавалі мяне пацукі, ды такія нахабныя, што я не магла ад іх абараніцца. Нарабіла гістэрычнага крыку, а таму мяне адтуль вывелі, але толькі раніцай. Я дабілася гутаркі зь якімсьці турэмным начальнікам — палкоўнікам. На яго загад перасялі мяне ў іншую камеру, зь якой няўзабаве завялі пад eskortай на вакзал. У Менск везьлі мяне ў спальным вагоне, у асысьце афіцэра КДБ і пасялілі ў турме КДБ пры

Камсамольскай вуліцы.

Турму тую вязьні называлі «амэрыканкай». Тут павялі мяне на гутарку з начальнікам турмы і пракурорам, якія пацьвердзілі, што я да гэтага момэнту была «вольным грамадзянінам СССР». На заканчэньне гутаркі начальнік павядаміў мяне афіцыйна, што пракурор накладвае на мяне арышт, падае сьледству і прад'явіў «ордэр на арышт».

У «амэрыканцы» я таксама месца не сагрэла, бо перавялі мяне ў турму пры вул. Валадарскай, дзе 21 сакавіка 1950 года нарадзіўся мой сыноч. Назвала я яго імем бацькі Стасям, а папулярна называлі Славікам. Тут пачалося сьледства.

Я.Ж. — Як ты сабе давала рады з немаўляткай, у як захоўваўся сьледавацель?

В.К. — Маім следавацелям быў старшы лэйтэнат Кутузаў. Першы месяц мяне не турбавалі. Пасьля цягалі на дапросы зь дзіцям Кутузаў быў нераўнаважным, і ў залежнасьці настрою раз быў агрэсыўны, іншы раз — людзкі і ўдаваўся ў гутаркі. Наогул, сьледства было, ведама, цяжкім, але ў параўнаньні з тым, што чакала мяне ў этапах падарожжа ў лягер ды ў самым лягэры — гэта можна назваць камфортам.

Я.Ж. — Якія закіды ў сьледстве залічаеш ты да асноўных?

В.К. — Галоўны закід гэта антысавецкая нацыяналістычная дзейнасьць у СБМ. Прычым праца ў сьнежсе нацыянальнага ўзгадаваньня разглядалася як нацыяналістычная, і гэта кваліфікавалася як здрада. Практычна, матыў, раздуты савецкай прапагандай, закіду ў калабарацыі, ня быў прадметам зацікаўленьня сьледавацеля. Галоўнае для яго было даказаць сьведамую антысавецкую нацыяналістычную дзейнасьць. Кутузаў ведаў добра, што я заўсёды была акружана дзяўчатамі ці дзяцмы, знаў маё заданьне, аб якім я ўспамінула на пачатаку. Дзеля

пабольшваньня маіх «злачынстваў» залічыў да іх ліку, між іншым удзел у сьвяткаваньні 25-годзьдзя Віленскай Беларускай Гімназіі, удзел у паховінах замардаванага праф. Аляхновіча, прысутнасьць на II Кангрэсе.

— Я. Ж. Кутузаў некалькі разоў на чамі заступаў майго сьледавацеля — маёра Вінакурава. У гутарцы зь ім я пераканаўся, што ён вельмі добра ар'ентаваўся ў справах беларускага нацыянальнага руху, не паказваў нянавісьці да нашай дзейнасьці, а хутчэй стараўся задэманстраваць абыхавасьць, як да зьявішча малаважнага, і ў ягонай ацэнцы нерэальнага. Ён павядоміў мяне, што ў Менскай турме ты з Анелай зьяўляецца яго «падапечнымі». Абцяцаў мне спатканьне з вамі, у што я ня верыў. Аказалася, што даставіў вас на мой суд пад выглядам сведкаў. На маю думку, ён зарганізаваў гэтае «спатканьне», каб даць магчымасьць пабачыцца Ані з табою і дзіцям. Апрача таго, яму быў ведамы ўжо Ваш прысуд, 10 год заключэньня, які быў рашэньнем «асобовага савешчання». Нормай у палітычных правах у тым часе было знявольненьне на 25 гадоў у «ісправительно-трудовых лагерях (ИТЛ), ды яшчэ «асобых». Кутузаў лічыў тады «добрадзействам» асуджэньне на 10 гадоў, што было высылкам яго працы. Не было яму сакрэтам, што Вінакураў сваёй заўзятасьцю падрыхтаваў мне непараўнальна больш жорсткую расправу, хоць справы нашыя былі падобныя.

В. К. — Гэта праўдападобна. У кожным выпадку, за некалькі дзён мяне і маю сястру фактычна павядомілі аб рашэньні «асобовага савешчання» пры Вярхоўным Савеце СССР і зьявольлі кожную з нас на 10 гадоў у ИТЛ (ісправительно-трудовых лагерях).

Я. Ж. — Якое уражаньне выклікала ў цябе гэтае рашэньне?

В. К. — Уражэньні ўсіх шматлікіх соцен

асуджаных былі хіба аднолькавыя, і ты маеш таксама адказ на гэтае пытаньне. Мае перажываньні розьніліся тым, што яны канцэнтраваліся галоўным чынам на лёсе майго сыночка, зняволенага ад нараджэньня.

Я. Ж. — Турботы твае былі зразумелыя, тым больш, што ніхто з палітычных знявольных ня мог разлічваць на датэрміновае звальненьне. Даўжыня тэрміну фактычна ня мела вялікага значэньня. Бо было ведама, што нават калі ён і скончыцца, то калі ўдасца дажыць, цябе чакае ссылка ў Сібір альбо зноў завочнае прадаўжэньне знявольненьня. Людзі, знявольненыя фізычна, былі вызваленыя аднак ад страху. Адносілася гэта ня толькі да палітычных вязьняў, асуджаных на поўную катушку, што азначала на 25 гадоў, і тых, хто быў схоплены за зьбіраньне каласкоў на пажні, ці за ўкрадзены з палетку мяшок бульбы. Усе, хто сядзеў у «ісправительно-трудовых» лагерах, спадзяваліся, што пануючы кашмар ня можа быць доўгавечным. Важна было, каб не страціць сілы, а ў меру магчымасьці і здароўя, каб ператрываць. Вернемся аднак да твайго самапачуцьця.

В. К. — Я адчувала сябе таксама не найгорш з маім Славікам. Час ад часу ўдавалася ўбачыць на карыдоры турмы сястру Аню. Ведама было, што асуджаных з «амэрыканкі» перавозілі да нас на Валадарскую. Праўду кажучы, нашыя дарэмныя стараньні трапіць на твой сьлед, занепакоілі мяне. Жорсткае захаваньне пракурора на судзе й ягоныя дамаганьні прыгаварыць цябе да вышэйшай меры, наводзілі на розныя думкі. І калі пасля 2-х тыдняў абсалютнага няведаньня аб тваім лёсе, пачула твой сьпеў у часе прагулкі «Расцвіталі ў полі васілёчкі» мне стала лягчэй на душы, быццам камень з плячэй зьяцеў. На Валадарскай у турме быў лагоднейшы рэжым, і спевы

хоць і былі недазволеныя, але і не прасьледаваліся.

Я. Ж. — Прадчуваньні твае былі небеспадстаўнымі. Пасьля суда кінулі мяне на 2 тыдні ў падвальную адзіночку з жорсткай вартай і абмежаваным харчаваньнем: кусок хлеба і кружка вады ў суткі. Я думаю, што гэта мела нешта супольнае з садыстычнымі намаганьнямі пракурора, тым больш што на судзе я выключыў з удзелу адваката, ягонага сябру, зь якім мне не давялося нават пабачыцца перад судом. Гэты жэст у сэнсе тактычным быў наіўны з майго боку. Палічылі-ж яго абразьлівым для савецкага «правасудзьдзя». На шчасьце, мне ўсё-такі зацьвердзілі дарованую судом «катушку» і перавялі ў турму на Валадарскую перад этапам у лягер. Аднак асноўнаю тэмай нашай гаворкі зьяўляецца твой лёс.

В. К. — Пад канец кастрычніка 1950 г. павезьлі мяне зь дзіцям і іншымі вязьнярамі ў лягер. Падарожжа адбывалася этапамі зь перапынкамі ў турмах: Масквы, Горкага, Арзамаха, Сьвярдлоўска, Петрапаўлаўска, Караганды, Карабаса. У рэшце, я трапіла ў Кінгір, у жаночы лягер.

Я. Ж. — Шаную Вера тваю ўстрыманасьць ва ўспамінах, але таксама памятаю цяжкія да вытрыманьня нават для маладых здаровых хлопцаў умовы вязьнярскіх этапаў. Ты-ж была слабаю фізычна жанчынай з грудным дзіцям. Разумею таксама, што не магчыма перадаць у кароткай гутарцы глыбіню тых мукаў, якія прыйшлося перажыць табе. Аднак паспрабуй пераказаць хоць частку эпізодаў з твайго шляху няўзгодаў.

В. К. — У этапах чыгуначнага падарожжа мне прыходзілася займаць зь дзіцям месца заўсёды на найвышэйшай, трэцяй паліцы, самай нязручнай, але найменш абдаванай халодным паветрам, асабліва ў часе даволі доўгіх праверак, пераліку вязьняў і г. д., калі

дзьверы вагона былі адчыненыя.

Атрыманых на падарожжа прадуктаў: салёная рыба і хлеб, — мусіла хапіць на ўтрыманьні толькі мяне, бо Славіку не прадугледжвалася харчаваньня. Карміла я яго толькі собскім малаком, якога лёс, на шчасьце, не паскупіўся ня толькі на кармленьне дзіцяці, але і на абмываньне яго, бо ня было іншай магчымасьці. Прасьвет між паліцаю і стольлю вагона быў такі невялікі, што можна было толькі ляжаць ці аперціся на локці. Кармленьне Славіка і ўтрыманьне яго ў сякой-такой гігіене было сапраўднай пакутай. Сыноч мімікай папярэджаў аб сваіх фізыялічных патрэбах, чым памагаў мне зьбяргчыся ад лішніх клопатаў і забруджаньня. Да горада Горкіх ехала ў адным вагоне са мной сястра Анеля, і ў самы цяжкі час яна мне вельмі дапамагала. Першы этап скончыўся ў Маскве, дзе заганілі нас у бутырскую турму. Камеры былі да поўнага панатыканьня вязьнямі. У куце параша, якая маментальна перапаўнялася. Але нашыя дамаганьні вынесьці яе ці выпусьціць людзей у туалет заставаліся без рэакцыі з боку турэмнага надзору. Неўзабаве пацякло ўсё, і камера напоўнілася смуродам. На шчасьце, нядоўга нас тут трымалі. Зноў пачаліся падарожныя мукі.

На наступнай перасылцы ў Горкім завялі нас ў баню, а адзеньне ўзялі на пражарку дзеля дэзынфэкцыі. У бані той зь дзіцям не ўдалося нам з Аней адвадваць пасудзіны на воду, і ў рэшце трапілі толькі пад халодны душ. Сяк-так абмыліся самі і ікрыху абмылі Славіка, які прастудзіўся і ледзь удалося зьбярагчы яго ад паважнейшай хваробы. Да таго-ж з пражаркі атрымала я сваю каракулявую куртку зусім пражаранай, пакурчанай і цеснай. Апрача таго, Аню забралі ў іншы этап, ня даўшы нам нават магчымасьці разьвітацца.

Перасыльны пункт у Сьвярдлоўскай турме запамятаўся калёніяй прусакоў, што залазілі ў кожную шчыліну і выбівалі людзей з апошніх сілаў, не даючы адпачыць. Там сустрэлася і з чалавечнасьцю. Нейкія старэйшыя ад мяне беларускія жанчыны зь іншага этапу зьвярнулі ўвагу на мяне паўжывую ад зьнямогі зь дзіцям і прынеслі сухары з хлебам. Успамін пра гэтае здарэньне да сягоньня застаецца жывым і узрушаючым. Сынёк мой, на шчасьце, разьвіваўся, на тыя ўмовы задавальваюча, а псыхічна нават вельмі добра. Быў ён вясёлы і яго ўсе любілі.

Са Сьвярдлоўска сталі нас рассялаць у рабочыя лагеры. Мяне вывезьлі на перасыльны пункт ў Петрапаўласк, адтуль накіравалі пачаткова ў Караганду, а пасля ў Карабах. Увесь час везьлі ў кузавегрузавога самоходу. Нарэшце, пасялілі ў Карабаскім мужскім лягэры ўзмоцненага рэжыму, у неагрэтым памешканьні з нарамі без пасьцелі (адны дошкі). На шчасьце, і там знашліся зычлівыя людзі. У лягернай адміністрацыі былі японкі з спрадвечнымі традыцыямі культу дзіцяці. Вось яны і ратавалі мяне зь дзіцям ад голаду, хоць за гэта ім пагражала немалая кара.

Працістаўнымі гуманным адносінаў вязьняў, былі жорскія адносіны да мяне лягернага надзору. Праз некалькі дзён жыцця у Карабаскім лягэры мне загалі: «Собірайся с вещами». Поўная надзея на заканчэньне цяжкасьці падарожжа, загарнула Славіка ў коўдру, схпіла валізачку з рэчамі і выйшла. Канвой зь пяці жаўнераў і афіцэра КДБ прыняў мяне за паквітаваньнем. Зь лягэра вывялі на ўзгорыстую стэп, дзе я штора раз падала зь дзіцям, пасылаючы праклёны канваірам і трацячы паступова апошнія сілы. Просьбы памачы мяне толькі павялічвалі лютасьць і грубіянства афіцэра і

штурханьні жаўнераў. Ня ведаю, як доўга трывала тая мука, але давялі мяне да якогась чыгуначнага паўстанку ўжо сумеркамі. Аказалася, што цягнік да якога вялі мяне, які праходзіць туды раз у тыдзень, ужо адыйшоў. Зьдзічэлы ад злосьці канвой увёў мяне ў закураны, перапоўнены людзьмі, што чакалі суткамі на цягнік, пакой. Я стала да сьцяны, ледзь жывая і абяссьціленая. Калі афіцэр загадаў зьбірацца ў паваротную дарогу, я не магла зварахнуцца ад стомленасьці ды болі ў кожным суставе ног, рук, у кожным кавалачку цела. На штурханцы жаўнераў таксама не рэагавала, а ў канцы не вытрымаўшы, стала крычаць на афіцэра, каб выканаў пагрозу, скіраваную да мяне ў дарозе і застрэліў нас. Сярод нясмелых спачатку людзей узрастаў непакой. Урэшце, некалькі жанчын, за імі і мужчыны, сталі бараніць мяне. Канвой дзесь прапаў і людзі сталі памагаць мне ўціхамірыцца самой ды супакоіць Славіка. Сярод ночы канвой зноў зьявіўся. Жаўнеры схпілі дзіцё ды мяне пад рукі, вывялі ў марознае надвор'е і кінулі нас абодвух у запрэжаныя саны, што прыгналі з перапаханым казахам. Давезьлі нас назад у лягэры ўтаўкнулі ў той самы халодны барак усіленага рэжыму, каб за тыдзень паўтарыць мукі падарожжа. На гэты раз далі мне дзіцячыя санкі, якія крыху аблегчылі мае мукі, але выварочваліся што раз на буграватай слізкай трапіне. На цягнік усё-такі мы пасьпелі. І ў студзені 1951 году, пасля двух месяцаў кашмарнага падарожжа, я апынулася ў жаночым лягэры ў Кінгіры.

Я.Ж.—Разумею, што прычынаю той драматычнай валакіты з лягэра ў лягэр быў Славік. «Капцы» рабочай нявольнічай сілы не хацелі прымаць у свае рабочыя лягерныя пункты жанчын з дзецьмі, а таксама вязьняў хворых, старых, зь якіх не магчыма было

выціснуць столькі, як з маладых здаровых. Іншая справа ў так вялікім жаночым лягэры як Кінгіры, там можна было ўтрымаць і старых вязьнярак, якія апекаваліся дзецьмі ці рабілі іншую дапаможную лягерную працу. У такім выпадку маладыя мацёркі маглі быць выкарыстаны на цяжкіх работах, а іх дзецьмі апекаваліся старыя жанчыны.

В.К.—Так яно і было. Мяне адразу «запраглі ў ярмо». Рабочы час для вязьнярак 10 гадзін у суткі, адзін дзень у месяцы быў вольны. Праца мая была цяжкая: земляныя выкапы пры будове масту на пояс у вадзе, выладоўваньне вапны ці вугля, разгрузка цэменту, што пранікаў у дыхальныя органы, у вочы і цераз адзеньне прыліпаў да сапцелага цела. Разгрузка дрэва вымагала сілы і была вельмі небясьпечная праца.

Быў голад, а тут яшчэ трэба было карміць грудзьмі Славіка. У турмах этапу не было іншай магчымасьці і хлопчык прывык выключна да матчынага малака, якога на шчасьце ў мяне ўвесь час хапала. Славік быў асалодай той горкай долі. Хоць яму яшчэ не споўнілася годзіка, але ён засыміляваўся да лягерных умоваў, быў вясёленькі, кожны дзень вітаў мяне з радасьцю, і не гараваў, калі я яго пакідала няням. Ідылія аднак трывала ня доўга. Калі хлопчыку споўнілася год і 3 месяцы, у канцы траўня 1951 года адабралі ў мяне дзіцятка і перамысьцілі ў дзіцячы садзік, што за лягэрам. Маленькі і там пачаткова быў спакойны, чакаючы мяне. На жаль дарма. Мінуў звычайны час растаньня і, не дачакаўшыся мяня, ён стаў непакоіцца і плакаць. Прывыкшы да грудзей і занепкоены маёй адсутнасьцю, не прымаў ніякай яды без перапынку плакаў і зваў маму. Мае дамаганьні дазволу пабачыцца зь дзіцям, каб хоць накарміць яго заставалася беспасьпяховымі. Урэшце рэшт, на адзінаццаты дзень канвой вываў мяне ў

дзіцянец. Поўную надзею на спатканьне са Славікам прывялі мяне да паўпрытомнага, засінелага ад голаду з вздутым живоцікам дзіцяці, пабуджанага час ад часу сутаргамі бясьсільнага плачу. Я спрабавала ратаваць дзіцё. Было аднак позна. Славік не рэагаваў на мае пяшчоты, быў пакананы тым пеклам, якое дзіцялё са сваёй маці.

6 чэрвеня 1951 года памёр мой сынёк і як на здзек загадалі пахаваць яго на праўдзівых могілках, дзе хавалі «вольных», каб гэтым чынам даць довад, што ён не лічыўся «ЗК», і каб не пабольшаваць статыстыкі лягернай сьмяротнасьці. Мне адмовілі ў дзел у паховінах, лішылі права быць хоць-бы сьведкам адданьня чужой зямлі таго, што было маім жыцьцём, надзеяй, радасьцю, часткаю самой сябе. Магілу адзначыла бесканвойная жанчына, што паставіла на ёй крыж з напісам імя і дату паховін. Пасьля сьмерці Сталіна добразычлівы, засланы ў Казахстан зямляк уладзіў магілку і паставіў жалезны крыж.

(Заканчэньне ў наступным нумары)

Славік Катковіч

ЗГІРКІ БАЦЬКАЎЧЫНЫ

Аб галоўных прычынах крызісу сельскай гаспадаркі ў Беларусі

І. Нікітчанка

Зразумела, што вывесці аграрнаіндустрыяльны комплекс з крызісу немажліва, калі няма ўрадавай праграмы, канкрэтных дзеянняў і актыўнай падтрымкі ў законодаўчых органаў. Аграрная праграма павінна быць часткаю той агульнай эканамічнай рэформы, якую ўлады павінны распрацаваць. А якую-ж праграму ўлады павінны распрацаваць?

Першае і галоўнае пытаньне, гэта пытаньне ўласнасьці і права ўладаньня вытворчасцю, менавіта, права на ўладаньне зямлёй і яе прадуктам. Наш уласны досвед паказаў, што пазбаўленьне вытворцы ўладаньня сродкамі ягонаў вытворчасці ніколі не садзейнічала разьвіццю нармальна прадуктыўных адносін. Дзеля гэтага неабходна ў даволі хуткім часе ўнесці карэктывы ў закон аб уласнасьці, менавіта права на ўладаньне зямлёй як прыватнай уласнасьцю без якіх колечы абмежаваньняў. Адначасна распрацаваць мэханізм перадачы селяніну (калгасьніку) на прыватнае ўладаньне сродкаў ягонаў вытворчасці. Пры гэтым павінна быць апрацавана эфэктыўнае законодаўства, якое-б абараняла сельскага вытворцу, як гэта ёсьць у ва ўсіх дзяржавах сьвету.

Другая ўмова—даць поўную свабоду вытворцы выбіраць і пастанаўляць аб сваёй вытворчасці і мэтадах арганізацыі працы. Неабходна працэс гэты абараніць законам, каб некампэтэнтныя асобы і чыноўнікі не маглі-б ўмешвацца ў працэс вядзеньня

гаспадарак. На сёньняшні дзень ўсё ўзята ў такія рамкі, што нават арганізаваць дабраахвотныя аб'яднаньні, прыкладам акцыённае, ня ёсьць магчымым.

Варта затрымацца на бюджэтна-фінансавай сыстэме. Усім, акрамя ўраду, вядома, якую жахлівую падатковую сыстэму мы маем. Сёньня ў вытворцы пасля выплаты падатку застаецца 13,5% даходу. Пры сучасных падатках і цэнах, гаспадар на 20 га гаспадарцы павінен рэалізаваць прадукцыю ў 150 000 000 рублёў. Каб купіць запраўку для трактара трэба прадаць 3 тоны жыта, 2,5 тоны пшаніцы або 5.1 тоны бульбы

Другая негатыўная старана сучаснай падатковай сыстэмы—правакацыя росту цэнаў. Калі ўлічыць усе абавязковыя апаткаваньні і плацежы, цэна павінна быць большая ад затратаў у 3 разы. З кожнай перапрадажай прадукта цэна падваеаецца, нават патраеаецца. Зразумела, што такая падаткавая сістэма нерэальная і яе трэба скасаваць.

Патрабуе радыкальнае перабудовы сыстэма кіраваньня. Няма ніякай неабходнасьці атрасьлявых кіраваньняў у Савецкі Міністраў і аналягічных міністэрстваў, таксама розных дзяржаўных канцэрнаў, аб'яднаньняў, асацыяцыяў. Неэканамічна мець апарат для гаспадарак: сельскай, лясной, рыбнай і г.д.

Неабходна адмовіцца ад Саветаў, як формы мясцовага самакіраваньня. Гэтыя Саветы ёсьць органы калектыўнай безат-

казнасьці і пераважна ўзначальваюцца некампэтэнтнымі асобамі, якія прывыклі ігнараваць законы. Саветы даўно зжылі сябе, сталі яўным тормазам любых рэформаў на вёсцы. Заміж Саветаў больш мэтазгодна перайсьці да муніцыпальнага кіраўніцтва як гэта ёсьць у шматлікіх дзяржавах. Натуральна, што сучасную выбарчую практыку трэба скасаваць. Кіраўнікоў і сябраў управаў патрэбна выбіраць тайным галасаваннем з удзелам усіх выбаршчыкаў. Дарэчы, такім-жа мэтадам трэба перабраць усіх бязвынятку кіраўнікоў калгасаў і саўгасаў.

Акрамя структурнай перабудовы пажадана каардынальна зьмяніць функцыі органаў мясцовага самакіраваньня. Яны не павінны займацца кіраваньнем вытворчасці. Іх галоўнай мэтай павінна быць забясьпечыць дзейнасьць законаў Рэспублікі Беларусь, забясьпечыць грамадзян сацыяльнай абаронай, арганізаваць камуналь-

ныя паслугі, скласьці мясцовы бюджэт.

Узьнікае пытаньне, а хто мусіць увесці ў жыцьцё ўсе гэтыя прапановы? Урад? Вярхоўны Савет? Мы дастаткова пераканаліся, што сучасныя законодаўчыя і выканаўчыя органы няздольныя правесці каардынальныя зьмены ў аграрным сэктары. Бальшыня сяброў Ураду і Вярхоўнага Савету не валодае адпаведнымі ведамі ў аграрным пытаньні. Ці здольныя такія асобы распрацаваць аграрныя рэформы? Адсутнасьць адпаведных ведаў толькі павялічвае усеагульную безадказнасьць кіраўніцтва рэспублікі й атрымліваецца кругавая парука.

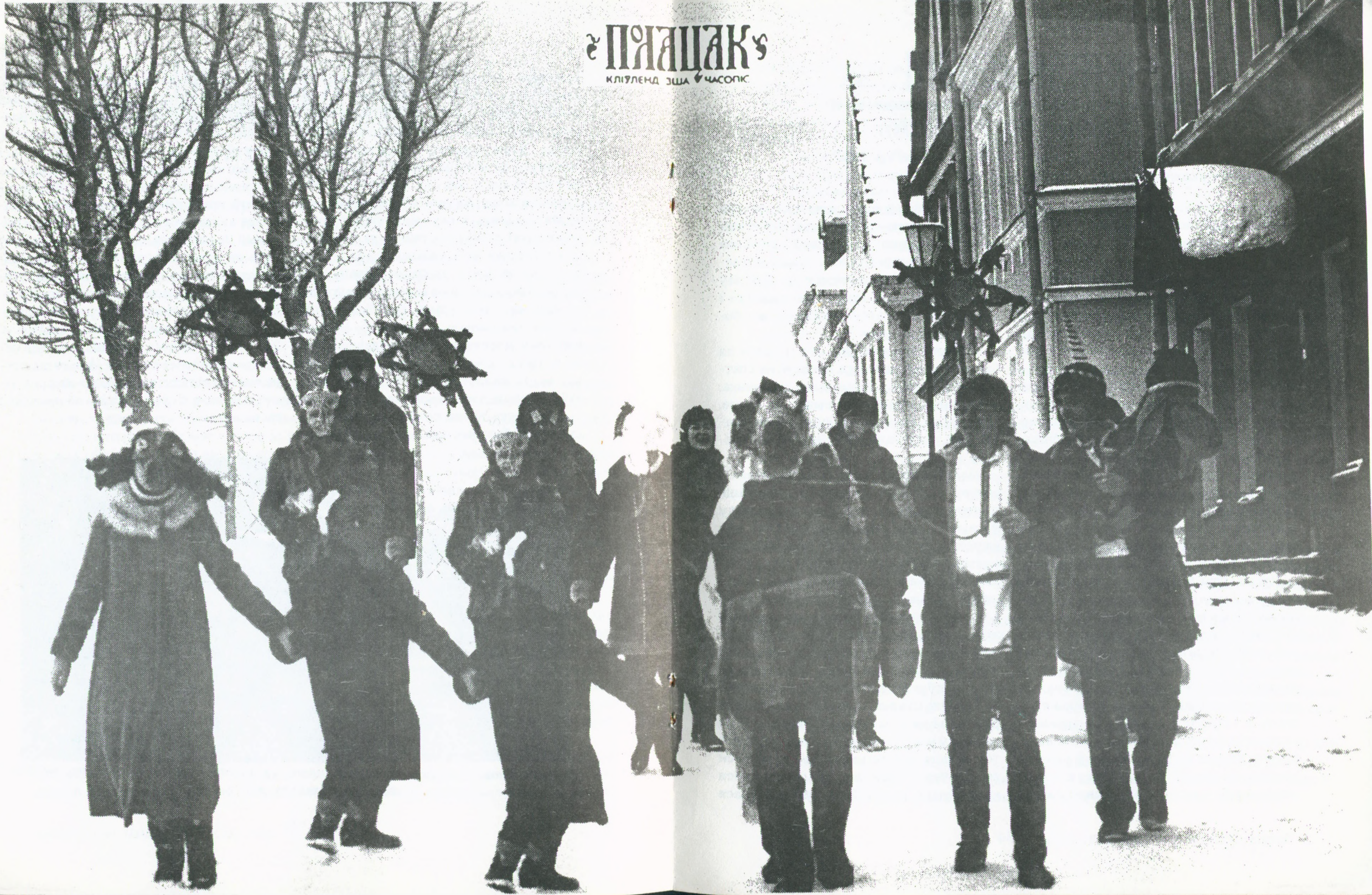
Прыскораныя выбары Вярхоўнага Савету Рэспублікі Беларусь павінны прынесці палёгку аграрнаму сэктару. Але гэтае стаецца толькі тады, калі людзі выбяруць дэпутатаў, якія будуць дбаць аб сельскай гаспадарцы.

Давід-Гарадок. На базары. На першым пляне: саматужнік-ганчар прадае свае вырабы.
Фота Ул. Сухапара. ліпень 1992

«ПЯЩАК»

КЛІУЛЕНД ЭША ЧАСОПІС

РДНАЕ СЛОВА

Із агню ды ў полымя

Міхась Кавыль
Быліца чатырнаццатая

Мінула студзёная зіма. Паўстала пара, калі ня трэба было думаць пра цёплую вопратку, пра зямлянку. Аляксей Новік задаволен пазіраў на сіняе неба, што прасьвечвала праз вяршаліны хвояў і ялінаў. Часам чуліся курлыкі журавоў, што вярталіся з выраю, і сваім курлыканьнем наганялі хандру. Хандрылася Аляксею ня толькі ад курлыкання, а і таму, што за амаль два гады ён прабадзяўся навокал Менску, а нічога значнага не сатварыў. Праўда, перадаў у Маскву шмат карысных вестак, але, апрача ўзрыву казіно, пахваліцца няма чым. І вось прыпомніў, што Маня Вярбіцкая казалася Клашы пра нейкага Сэляха, які рыхтуе да пастноўкі ў БДТ- п'есу Тодара Лебяды «Загубленае жыццё». Маня на рэпэтыцыях ня была ні разу, пра што тая п'еса ня ведала. «Здраднік Сэлях можа вырабляць толькі такога-ж здрадніка, як сам», — думаў Новік, а таму рашыў дзейнічаць.

Паклікаўшы да сябе Маню, якая сядзела пад кусцікам з сваім Лявончыкам, Аляксей сказаў: «Вось што, красавіца. Ты сягоньня мусіш пайсці ў Менск. Пастарайся разьведаць добра, ці можна падкласьці міну пад ложу, дзе будуць сядзець у час сьпятакля вялікія «шышкі». Маня сказала: «Добра, але сягоньня я не змагу пайсці, бо сёньня дзеля, у тэатры можа быць рэпэтыцыя і мяне могуць забачыць артысты. Гэта адно. Другое. Сёньня мой брат Яраслаў у лес па дровы для немцаў ня прыедзе, а толькі заўтра альбо ў пятніцу. У гэтыя толькі дні

ён робіць рэйсы ў лес. А яшчэ брат ня хоча мяне браць у машыну, бо баіцца, каб немцы не абыскалі машыну на заставе. Ён звычайна запіхвае мяне сабе пад ногі. Немцы яго ведаюць. Машыну не абшарваюць, Яраслаў толькі паказвае ім праз вакно «асвайс» і праяжджае. Ды брат баіцца. Сказаў, што болей мяне ня возьме»

— Нічога, Манюня. Мы яго заставім ня баяцца. Заўтра раненька пойдзеш на спатканьне з братам у суправодзе Лявончыка, які цырымоніцца з Яраславам ня будзе. Ідзі і скажы Лявончыку. Хаця не, я сам скажу. Мне трэба пайсці ў «агульную» (шалаш).

Маня пайшла да дзяўчат, якія рыхтавалі вячэру, а Новік у шалаш, каб назначыць людзей на «аэрадром» (невялікую палянку ў сасонкі) для нарыхтоўкі ламачча для кастра, які яны пад камандай Барыса Сечкіна мусяць запаліць уночы—даць сыгнал самалёту, які маецца прыляцець з прадуктамі і зборай. Клаша бачыла, як Аляксей гутарыў з Маняй, у ёй не падабалася, што Аляксей заігрывае з дзяўчатамі. Хаця яна пераконвала сябе, што Аляксей для яе «ноль бяз палачкі», але ён усё болей рабіўся для яе палачкай бяз нуля, прыцягваў яе фізычна. Яна адчула цяплыню яго цела і не знайшла розьніцы паміж ім і Язэпам. Раней Язэп не выходзіў у яе із галавы. Ня думала пра яго толькі тады, калі засынала. Ды і то часта ён ёй сьніўся. Першы раз як прызямліліся каля Менску, рада я была, што апынулася

на зямлі каханага чалавека. Блукаючы па лясох Беларусі, прыслухоўвалася да шуму дрэў, шчабятання птушак. У тым рознагалосым хоры чуўся знаёмы напеўны голас Язэпа:

«Дан приказ ему на Запад.
Ей в другую сторону».

«Памяняліся мы зь ім напрамкамі, — думала Клаша. — Ён паехаў у «другую сторону», а я «на Запад». Павярнулі ўжо нашы ад Масквы, ідуць на Запад. Можа, і Язэп ідзе. Можа спаткаемся яшчэ». Але амаль два гады партызаншчыны, холаду, голаду, а вось нядаўна ўцёкі і хаваньне за карчамі і дрэвамі ад посьвісту куляў беларускіх паліцаяў, выбілі із галавы Клашы рамантычныя мары, раззлавалі нават на Язэпа за тое, што ён беларус. Ад куляў беларусаў яна ледзь не разьвітася з жыццём. А яна-ж у такім веку, калі толькі думаецца пра вусны, пра.. І рашыла Клаша паставіць крыжык на кляцбе, дадзенай Язэпу, і браць ад жыцця ўсё, што можна. Яна ўжо не чакала, калі Аляксей пойдзе зь ёю разьвешваць антэну, а сама стала наведвацца да яго ў шалаш, калі Сечкін адпраўляўся на заданьне.

Новік падышоў не адізн, а з незнаёмым хлопцам, бляндынам, высокім, стройным, у нейкай цікавай, блакітна-бурай уніформе. «А гэта яшчэ што за дэсантнік зьявіўся?—зьдзівіла Клашу нязвычайная ўніформа незнаёмага «марсіянкіна», як Клаша ахрысьцілі Васіля Васільявіча Васілеўскага. А гэта быў ён, Новік сказаў Клашы: «Пайшлі ў штаб, будзеш пісаць пратакол». Яны зайшлі ў вялікаваты шалаш, ці-ж бо прагаліну паміж густога арэшніку, дзе замест стала—шырокі сьвежы пень, замест лаўкаў ды табурэтка—хваёвыя круглякі, замест ложка—алье бярозы й арэшніку.

Клаша прысела за «стол». Ноірк дастаў і з партфэля паперу й алавік, даў Клашы і

зьявнуўся да Васіля:

— Як твая фамілія, імя і па бацьку?

— Васілеўскі Васіль Васільявіч.

— Дата і мейсца нараджэньня?

— Першага кастрычніка 1915 году, Ленінград, а тады быў Пецярбург.

— Хто ты па нацыянальнасьці?

— Рускі.

— Акружэнец?

— Да, так.

— Быў у «прымах» у Менску?

— Не пазімаю, не разумею вопроса.

— Дзе знаходзіўся пасля акружэньня?

— В плену.. палоне...

— Уцёк із «плена».

— Не ніхт.. Белорусы освободили...

— І ты прыехаў у Менск з групай прапагандыстых?

— Да, так.

— Рускі, а стаў беларускім нацыяналістам? Ды, як-жа цябе, маскаля, фашыст Акінчыц прыняў у сваю банду?

— Мой друг Язэп Лабач памог: сказаў Акінчыцу, што я беларус, але радзіўся ў Сібіры, куда былі высланы мае родители, што школ белорусских там не было. І мяне прынялі.

Толькі цяпер Новік адарваў свае вочы ад Васіля і зірнуў на Клашу. Яна ня пісала, а сядзела, зьбялеўшая, паклаўшы на паперу рукі. Гэта вестка пра Язэпа Лабача пра яе ағаломшыла. Новік ведаў пра яе раман зь «ненадзейным элямантам», ведаў яшчэ ў Варонежы. Пачутае ад Васіля яго таксама насцьярэжыла, бо «неўраўнаважаная», як ён называў пра сябе Клашу, магла натварыць неабдуманых выбрыкаў, а таму Новік грубавата аклікнуў яе:

— А ты што нос павесіла? Пішы, бо мне няма часу патураць тваім бзыкам.

Клаша злосна зірнула на Новіка і нахілілася над сталом. Новік да Васіля:

—Чаго прыйшоў к нам?

Васіль падумаў было сказаць, што ён ня прыйшоў, а яго прывялі пад дулам наганаў два «друга», зь якім ён пазнаёміўся ў цягніку, калі ехаў да Лабача, але перадумаў, бо напэўна, падумаў Васіль, Новік ня ведае падрабязнасьцяў яго «прыходу» (прыводу) і адказаў: «Искупить вину». Новік сказаў Клашы, што яна можа быць свабоднай, і калі яна адыйшла, спытаў у Васіля:

—Адрас Язэпа Лабача знаеш?

—Знаю

—Вельмі добра. Садзіся і пішы Лабачу пісьмо.

Васіль прысеў на Клашына мейсца, Новік даў яму ліст паперы і стаў дыктаваць:

«Дарагі друг Язэп!

Ты стаіш на неправильнай дарозе. Яшчэ ня позна іскупіць сваю віну перад Радзімай. Падумай добра і дай адказ. Пісьмо пакладзі туды, адкуль дастанеш гэтае пісьмо— у сваю паштовую скрынку. Ня сьмей падглядаць, хто будзе браць тваё пісьмо. А калі заявіш немцам, будзе табе «сякім башка».

10 чэрвеня 1943 г. Твой друг Вася.»

Схаваўшы пісьмо у партфэль, Новік павёў Васіля ў гушчарнік, дзе меліся быць пару партызанаў, якія не пайшлі зь Сечкіным на аэрадром, бо мусілі зьмяняць паставых, што знаходзіліся ў самаахове. Там чамусьці быў і Сечкін. Ён быў разнэрваны, смаліў адну самакрутку за другой, а калі пабачыў Новіка і Васіля, ўскочыў, як ашпараны, і, падбегшы да Васіля, стукнуў яму кулаком у нос, і нібы ў апраўданьне, паўтарыў: «Фашистоўскі халуй, прадацель!»

Новік схпіў яго за руку: «Не гарачыся! Што з табой?» Сечкін у сваю чаргу схпіў Новіка за руку, пацягнуў у гушчарнік. Адыйшоўшы крыху, Сечкін прыцішаным нэрвовым голасам: «Ня пытай, таварыш камандзір, што са мною, а адкажы, што з табой. Чаго

ты цацкаешся з здраднікам? Ня ведаеш хіба загаду Сталіна—тых, здраднікаў, хто прыбгае да партызанаў у сорак трэйцім годзе, пускаць у расход. Новік ведаў пра гэты загад, але яму здраднік патрэбен быў: пры дапамозе Васіля ён думаў заманіць у лес Язэпа, свайго суперніка, а тады абодвух пусьціць у расход. Сечкін згадзіўся з довадамі Аляксея і пайшоў на аэрадром. Новіка паклікала Клаша да кастра, дзе дзяўчата пяклі бульбу, Васіль як стаяў, так і ня рухаўся ня ведаючы, як быць, Клаша махнула рукою й яму. Калі Новік і Васіль падыйшлі, Клаша пажалілася, працягваючы яму гарачую бульбіну: «Гэта ўсё, што мы маем. Як будзем далей?»

Аляксей супакоіў:

—Нічога страшнага. Сягоньня ноччу маецца прыляцець «кукурузьнік». Можна нешта прывязе з прадуктаў. Клаша пакруціла галавою, нічога не сказала, а выцягнула із прысаку бульбіну і працягнула Васілю. Той узяў, сказаў «спасибо» і прысеў пад ялінай на нейчы лапсардак. Новік паклікаў Маню і пайшоў зь ёю ў штаб. Клаша праводзіла іх усьмешкай, прысела каля Васіля і хуценька затараторыла:

—Ты рускі?

—Рускі.

—Я таксама руская. Як доўга ведаеш Лабача Язэпа?

—Яшчэ ў 1935 пазнаёміўся ў Варонежы.

Клаша ўпэўнілася, што Язэп Лабач ня хто іншы, а яе першае каханьне. Сэрца яе страпінулася, як птушка, стала балюча, балюча, ня радая была, што даведлася пра яго, здрадніка. Васіль заўважыў несамавітасьць дзяўчыны, чуў, што яе клікаў начальнік Клашай, падумаў: ці ня гэта Клаша, пра якую Язэп расказваў яму на фроньце, і спытаў:

—А вы часам не знаёмыя з Лабачом?

Клаша, уздыхнуўшы:

—Знаёмая. Вельмі добра знаёмая. Хачела-б пабачыцца зь ім, але.

—А можа, хутка і пабачыцеся. Я сягоньня пад дыктоўку таварыша Новіка напісаў яму пісьмо, каб ішоў у партызаны.

Клаша ажно скалахнулася ад пачутага і прагаварылася з гарачкі.

—О, гэтага я не дапушчу, не дапушчу! Яго-ж расстраляюць. І цябе...

Яна асеклася і заплакала, а тады ізноў:

—Ты ня бойся. Я пагавару з начальнікам, цябе не расстраляюць. Але, як зрабіць, каб Язэп ня ішоў сюды?

Клаша заўважыла Маню, што вярталася із штаба. Калі тая падыйшла, Клаша падхпілася, адвяла яе недалёка ад Васіля і насела сваім аўтарытэтам «франтавое жонкі»: «Што ты рабіла з начальнікам у штабе? Ка-

чалася на саломе? Кажы мне, як на споведзі.

Маня спалохалася, залепятала:

—Да што, ты, таварыш Клаша. Я атрымала толькі яшчэ адно заданьне.

—Якое?

—А вось гэтае пісьмо. Я мушу заўтра аднесці яго Язэпу Лабачу. Больш нічога.

—А ня ведаеш, што там пішацца?

—Ня ведаю, чытаць ня маю права.

—Я ведаю. Твайго сваяка таварыш Новік кліча ў лес, каб яго зьнішчыць. Кумекаеш? Калі ты яго шкадуеш, скажы, каб ня йшоў. Маня ня ведала, як быць, але, нарэшце, прамямліла: «Пастараюся».

Клаша яшчэ прыстрашыла Маню:

—Калі ня скажаш і данясеш Новіку пра маё заданьне, не вяртайся назад, бо пазнаёмішся вась з гэтай штучкай. І Клаша падкінула ў руцэ свой наганчык.

(Працяг будзе)

Р.Кудрэвіч. Вясна. 1945.

Ваўкалак

Марат Баскін

Што за маластовец без каня? У кожнага маластоўца конь ёсць. Вараныя ды булавья, гнядзя ды пярэстыя, грывамі трасуць, падковамі іскры выбіваюць. Толькі ў Андрэя-пастуха няма свайго каня. З раніцы да вечара, з вечара да раніцы чужых коней даглядае. Лепшага пастуха, чым Андрэй, не знайсці: кожнага каня ведае, з кожным канём, як з чалвекам, размаўляе. Не нарадуюцца маластоўцы, што такога пастуха заімелі. Коні самі з двара бягуць, як дудку Андрэя пачуюць. Хоць і малы хлопец, а ўсе да яго з павагаю: любога каня аб'ездзіць, першым у брычку запражэ, конь пад ім бы ў цыркача, танцуе. А як на дудцы пачнуць пастухі граць, роўню Андрэю не адшукаць.

Задаволены маластоўцы сваім пастухом

—Хоць і сірата, а хлеб ніколі не прасіў, сам зарабіў, — мужыкі кажуць.

—Сястрычку ў наймічкі не аддаў, сам выхадзіў, — бабы хваляць.

Аднаму Язэпу пастух не да спадабы: ці за тое, што Андрэй яго коней са статку не вылучае, як усіх глядзіць, ці то за тое, што сястрычку сваю Андрэй да Язэпа ў наймічку не пусьціў.

Як пачуе Язэп, што добрае пра Андрэя, у твары зьменіцца: сала яшчэ не сала, пакуль на сьвіньні бегае, яшчэ з пастухом бяды набярэцся, бурчыць.

Доўга так казаў ці не, ды бяду на пастуха наклікаў. Павадзіўся ў статак канакрад: чатырох каней украў. Пад воўчай шкурай твар схаваў, воўчымі сьцежкамі ад пагоні ўцёк.

Сабраліся мужыкі, пачалі радзіцца, як ад злодзея коней зьберагчы.

—Аднаму пастуху з канакрадам не

справіцца, — Ягор сказаў.

—Канакрад на гэтым не спыніцца, — Мацей дадаў.

—А як, яго, канакрада, адшукаеш, калі можа, сам пастух тых коней крадзе. — Язэп у размову ўлез.

—Няма з чаго на хлопца напасьліну ўзводзіць, — Янка за пастуха заступіўся. — Лепш давайце па чарзе статак з пастухом вартаваць, хутчэй зловім злодзея!

Як прапанаваў Янка, гэтак і парашылі маластоўцы. Ды канакрад бы на радзе той быў: заціх, каб у пастку не трапіць: па два разы маластоўцы адвартавалі, ды злодзея не злавілі.

—Можа ён куды далей падаўся? — Сьцяпан выказаў здагадку.

—Была бяда, з дажджом сплыла. — Янка пагадзіўся.

І Язэп слова ўставіў:

—Калі самім вартаваць, навошта пастуха трымаць. А калі ізноў злодзей пачне красьці, значыць, у хаўрусніках у яго пастух! Хутка кірмаш у Прапойску. Пэўна, туды нашых коней пагоняць. Маё слова памяніце: ён канакрад!

Вочы за ноч не заплуючыў Андрэй, а на сьвітаньні каней пералічыў, аднаго не далічыўся — язэпава.

—Зноў ад злодзея статак не зьбярог, як мужыкам у твар пагляджу, на сэрцы ў пастуха кошкі скрабуць, а што зрабіць ня ведае.

—Сам пайду да Язэпа ў парабкі, а за каня адраблю! Пэўна, пастухом мне больш ня быць, — сам сабе Андрэй кажа. — Пакуль за коней мужыкам грошы не вярну, не змагу жыць спакойна.

Апусьціў галаву Андрэй, вочы рукамі закрыў, каб коні сьлязу ня ўбачылі.

—Гэй, пастушок, — раптам чуе Андрэй, што гукае яго нехта. Чаго галаву апусьціў, на дудцы ня граеш? Ці сон змарыў, ці бяда якая асіліла?

Азірнуўся хлопец, глядзіць, стаіць насупроць яго мужычок, з выгляду як усе маластоўцы, толькі гэтакі малы, што на далоні ляжа, яшчэ месца застанеца, кій падарожны ў руцэ, капялюш саламяны на галаве, торба за плячыма.

—Бяда, — Андрэй прызнаўся. Злодзей павардзіўся ў статак. Сёньня зноў каня украў. Як я мужыкам у твар пагляджу, што я ім цяпер скажу? Не да дудкі мне дзядуля!

—Гэта бяда не бяда — мужычок кажа, — галаву да нізу не хілі, нос ня зьвешвай! Знойдзем мы на злодзея ўправу! Калі злодзей да статку ваўком краўся, ваўком ён і застанеца! Так маластоўцам і перадай! А коні ў лагчыне стаяць, не пасьпеў іх канакрад далей перагнаць! Зьбіраўся перад кірмашом да цябе ў двор іх завесьці, каб паклёп на цябе ўзьвясці!

—Хто-ж, злодзей гэты? — Андрэй аж кулакі сьціснуў, з травы падняўся.

—Сам даведаешся, нядоўга чакаць! — Мужычок усміхнуўся. — Перадай ад мяне маластоўцам, што я надоўга ў іншыя краі падаўся. Шмат Маластовак на белым сьвеце, у кожнай пабываць трэба, усюды мяне чакаюць! — мужычок вус падркуціў, капялюш на галаве паправіў, вось-вось зьнікне, ды раптам схамянуўся на Андрэя паглядзеў — А ці ведаеш, хлопца, ад каго прывітаньне маластоўцам перадаць?

—Як-жа ня ведаць, — пастух кажа. — Ад Малога Маластоўца! Вас, дзядуля, кожны ў Маластоўцы ведае: хто хоць на свае вочы ня бачыў, то чуць абавязкова чуў!

—Ну, то добра, сыноч, — мужычок узрадаваўся. Перадай усім: ад бяды не згінацца трэба, а зь бядой змагацца трэба! Дужае зло, а дабро мацней! Сказаў гэтак мужычок, кійком узмахнуў і зьнік, быццам і не было яго.

З таго разу болей яго ў Маластоўцы не бачылі.

Знайшлі маластоўцы сваіх коней у лагчыне, тут толькі і заўважылі, што Язэпа зь імі няма: конь стаіць, а гаспадар быццам і не шукае яго. Падзівіліся маластоўцы, не падобна гэта на Язэпа, каб за сваім дабром першы не прыбег. Узялі каня ды да Язэпа гуртам падаліся.

У Язэпіхі спыталі пра гаспадара, а яна ў адказ толькі моўчкі на хлеў паказала. Расчынлі дзверы ў хлеў мужыкі ды назад ад нечаканасьці падаліся: воўк у кутку стаіць, вачамі блішчыць, зубамі ляскае. Разгубіліся мужыкі, а воўк тым часам у дзверы сігануў ды праз плот скокнуў, у лес падаўся.

Доўга яшчэ пасьля таго ўночы да дому прыбгаў. Стане перад ганкам ды вые, бы дабро сваё аплаквае. Але ўзімку зьнік кудысьці, ці то паляўнічыя прыстралілі, ці то ў іншы лес падаўся.

Перадаў Андрэй наказ Малога Маластоўца Маластоўцам.

Пасьля той сустрэчы шмат гадоў Малога Маластоўца ў Маластоўцы не сустракалі.

Толькі пра яго не забыліся. Толькі хто нос кверху задзярэ, не па-людзку жыць пачне, адразу яму пра Малога Маластоўца напамінаюць:

—Глядзе ня ўверх, а то носам аблокі зачэпіш, глядзі ўніз — Малога Маластоўца ўбачыш! Можа паразумееш тады!

Лісты і вершы Уладзіміра Караткевіча

1959 г.

Здорово, милай ты мой однокашник и земляк!

В благодарность за твоё долгое молчание посылю тебе тот гроб, что на обороте. Он хоть и майоликовый, но вполне пригодный. Как видишь, у меня, забытого, прорезался юмор висельника...

Да будет тебе известно, братишка, что я ныне в Москве, учусь на Высших литературных курсах при институте им. Горького и кончил уже один курс полным отличником и пай-мальчиком. После курсов, которых век бы не кончал, ибо платят 1,5 тыс. стипендии, не требуют работы и предоставляют отдельную комнату, воспитывая, таким образом, паразиты, думаю подаваться в Минск.

Адрес мой с 1-го сентября Москва К-104

Тверский бульвар 25

ВЛК

Мне

Впрочем, насчет безделья я шучу. За год строганул полсотни стихов и с десяток рассказов.

Живу хорошо, очень многое вижу, познакомился с интереснейшими людьми. Будешь мне писать — узнаешь много интересного.

Будь человеком и не замыкайся в стенах «Гигмотоподземгаза», из одного этого окружения ничего путного не получится.

Успехи даются трудно. Пока только в «Знамя» №3 за этот год перевели да будет подборка в №8 или 9 «Молодой гвардии». Займусь как я сам переводом рассказов и устройством их в журналы, вернее будет. Юрку не видел. Он спился и исчез не пре-

Заканчэньне.

Пачатак у № 9(9)—2(12), 8(18)—9(19), 9(29) 40

дупредив меня. Смертельно жаль человека. Лешку видел в Минске с год назад. Он в аспирантуре и благоденствует. Заезжай в Оршу, когда будешь в Белоруссии. Как Муза и дочушка? В графе «сем. пол» пишу по-прежнему карандашом и вообще, сердце моё представляет собою хоть и красивые, но несомненные развалины (смотри на обороте). Любовий было много, а настоящая пришла только для крайних и довольно страшных мучений: полюбил замужнюю и, боюсь, надолго. Везёт же мне. Но лучше уж никого, если её не будет. Достаточно я насмотрелся на кукольные головки, болтающие вздор и чепуху. Оно с неделю и хорошо, да только потом больно противно. Только и умеют, что напиться на «междусобойчике». И целовать их гадко, как рыбу из стоячего пруда.

А настоящее досталось другому. И, кажется, невесело ей, бедной, с другим. Когда я уверюсь в этом — разобью их семью без сожаления, зубами драться буду. Ты же меня знаешь: и нежным быть могу, и терпеливым, если полюблю.

Ну вот и всё старик. Ты всё-таки не очень радуйся по поводу приобретённой тахты, будь лучше тем честным, и, иногда, препаршивым парнем, с которым мы ругались и которого любили.

Твой Владидмир.

10 июля 59 г.

Салям великим маховикам энергетики!

Не буду я вам больше саркофагов посылать, вот что. Недостойны вы их, а достойны жизни и сверкания солнечного. Продолжай, братец, ругаться с киоскёршей

и далее, ибо в №7 «Нового мира» есть переводец ещё одного моего вирша. А насчёт перевода «Партизанской баллады», так он мне не понравился, не то. Автор настойчиво старался снять всякий налёт мистики. Как то «Перад тым як вочы жанчыны заснаваў Невядомага дым», «пакінула гэту турму, и мужчына ад плачу затросся, як яна дваццаць год таму». Вместо этого оставлены некие недоноски. А ты ещё остришь о «величайшем поэте». Тоже, сволочь, — с иронией!

Жаль что книги достать уже нельзя ни в Орше, ни в Минске. Но я попытаюсь раздобыть один экземпляр (веришь, и у меня нет), и выслать тебе.

Насчёт несчастных любовей ты не сумневайся, касатик. У меня они сейчас значительно счастливее, чем в годы молодые. Мне дьявольски начало вести, но я, как тебе известно, сторонник экзотики (приготовься: сейчас начну говорить гадости), и поэтому непременно вляпаюсь в историю: не в старшую влюблюсь, так в узбечку, не в оную, так в замужнюю. И потому некоторые удары по нервам всегда будут сопровождать мой жизненный путь.

А Байрона я в плавании непременно перекрою когда-нибудь. Переплыву, скажем, не Геллеспонт, а озеро Нарочь. Или Ладожское. Оно шире. Это нетрудно. Старые атлеты были, как ни странно, слабее. Только один рекорд не превзойдён, рекорд Милона, который проткнул пальцем зелёное яблоко, с маху.

А насчёт Юрки можно сказать почти точно, от чего это всё получилось. Помоему, это от унижительного бессилия многих людей перед временем. Вспомни-ка 1947–1953 годы. А он был нервен, как женщина, ещё с детской кровати, когда родных арестовали в 37-м.

У кого были нервы крепче — тот вынес.

А остальные надломались, да так и привяли. Юнну Мориц я лично не знаю, но много о ней слышал. Киевлянка, прекрасный поэт. У меня есть её книжка, — нравится.

С ней случилась в институте какая-то гадость. У них, в отличие от курсов, всем заправляют толсточерепные зубры и мастодонты — так она прицепилась к девке, за какой-то пустяк и исключили. Сейчас, кажется, снова приняли, невзирая на вопли свиней. Точно, впрочем, не знаю.

И какое кому дело до того, как живёт человек, — до сих пор не понимаю. Ахмадулина, жена Евтушенки Евгения, талантливая баба, хоть малость и с чужинкой. Выгнали. Самого Женьку (а он талантище, хоть малость и претенциозный), выгнали. Э-эх, людие, братия наша-во Христе, Будде, Иегове, Магомете и черт знает ещё в ком. Скверно они ведут себя. Можно, в соответствии с «Островом доктора Моро» подумать, что всё человечество, за малым исключением, состоит из «гиеносвиней».

Ну да дьявол с ними.

Музе привет.

Пишите.

Владимир.

P.S. А Минск через пару лет будет лучше Киева.

25. XII. 59.

Дорогие Лёня и Муза!

Извините за долгое молчание. Очень занят был «Площадью Маяковского» (продолжением). И, конечно же, я большая свинья, что не выслал до сих пор книги. Sonfiteor!!! Исправляю грех. Только не иронизируйте.

Поздравляю с Новым годом. Желаю всего, чего желают очень дорогим людям. Как у вас дела, как доця. Юнка мне что-то не очень нравится. Малость заносчива, помоему. Я первый пошёл на знакомство (ша-

почное), но она держалась так сухо, что я сейчас немного жалею об этом. В институте идёт ругня между старыми и молодыми. Я стою на позиции, что старые зазнались, а молодые — зарвались.

Я сейчас написал продолжение «Площади» уже не только в минорных, но и в отчаянных тонах (поэма «Грубое и ласковое»), но сейчас буду писать третью часть трилогии, радостную и ликующую (название — «Снежаньскія ружы»). Так что вот. Буду до 1 янв. здесь, а потом, до 10 февраля, в Орше. Пишите. Целую.

Владимир.

5 мая 66 г.

Дорогой Леонид!

Сто лет не писал тебе. Ерунда какая-то получается. Думаешь часто, а минуту выждать, чтобы засесть за письмо никак не удаётся. Слишком много работы и всякой такой прочей текучки. Тут уж извини, да и Музу попроси извинить. Она женщина, она — простит. Да и тебя уговорит тоже.

Рад, что «Каласы» тебе понравились. Третьей части в этом году в «Полымі» не будет, разве что в следующем. Я тебе тогда напишу, да и рекламу вышлю. Рекламы, много не заверенным, не верь.

Как у вас дела, милые старики? Как работа, семья, здоровье, как быт устраивается? Хоть изрека черканили пару слов. Заинтересованность наша друг в друге слишком давняя, чтоб терять хоть одного из друзей прежних лет. И без того их не так уж и много.

Эх, старина! И рад я за тебя, что ты из — упорных, что не теряешь мысли и желания подниматься выше и выше, и обида меня берёт за непроходимое свинство нашей жизни, да дурацкие, недоумочные идеи, возведенные в абком. Эх, чёрт, возьми,

плевать хочется.

Водишь неблагополучие, подлость, всю эту гамму воистину «расейской» действительности, и делается стыдно, будто ты господь бог и всё это создал своими руками, хотя это и не так, и не ты в том виноват.

А может и виноват? Может, виноват в том, что это так, а не иначе, и всё это — бунт законного, ничем не утолненного и вообще небитого чувства гражданственности, необходимого везде и для всех чувства того, что ты хозяин в своём доме и хочешь сделать его лучше? Чёрт его знает?

Когда приедешь в Минск, и приедешь ли? Приезжай. Я к 12 должен быть там, у нас начинается съезд.

Я только что окончил «историческую» повесть о деятельности инквизиции и об охоте на ведьм. Хорошая такая повесть, историческая такая. А в основе реальный факт. Появление в Гродно, у начале XVI века лже-Христа. Есть об этом в одной из хроник. Ну я и наплёл, при явном пародировании евангелия, разных преданий, апокрифов, кодексов, уставов и прочего. Получилось, вроде трагично, смешно сквозь слёзы и зло. Бил сплеча.

Общество, в котором сплошные мерзавцы, забитый народ, и между ними тринадцать бродяг, волей судеб попавших в святое.

Ну вот и всё. Крепко жму тебе руку.

Владимир.

8. 07. 1965

Добры дзень, Лёнік!

На другое паўгодзьдзе падпісвацца, калі так, няварта. У наступным годзе можа і будзе другая частка. Я цябе загадзя папярэджу. А падпісвацца-ж можна з любога квартала. Рад, што падабаецца. Але скароча-на страшна (вось можа кніга, калі выйдзе

— дашлю). Выкінулі шмат. Уцёкі з Майкай, дзейнасьць кугі, забойства Стафана, помста Кандрата, першая ноч Алеся і Міхаліны і г.д. Што зробіш, узняць 1500 ст. яны не маглi, і рады былі ў недрукаванае спіхнуць усё няпэўнае. Ну вось. цісну руку. Твой Уладзімір.

2. 4. 65 ?

Лёнік, Муза, ау!

Хорошо хоть изредка, хоть раз в год подать о себе весть. Пожалуй, как раз она попадёт в день дурного настроения и рассеет его. А если в день хорошего, то улучшит просто мыслью, что о тебе вспоминают. Спасибо, что выписал «Полымя». Мы здорово подняли тираж в этом году. В журнале роман сокращён. Если в начале будущего года он выйдет — вышлю тебе обязательно. Я сейчас в Челябинске. Пишу исторический сценарий «Христос приземлился в «Гродно». 26-го буду в Минске. Ежели будете у нас — заезжайте. Целую. Владимир.

10. 03. 74.

Эй вы, которые толстые!

Пишу я вам эти несколько слов, дабы уведомить вас (на случай, если через годик-другой захотите написать письмо), что адрес мой нынче: Минск 220030, К.Маркса 36 в. 24. а телефон 22-22-98. Мне.

Так что вот. А ежели надумаетесь приехать в Минск, просто ли так, или проездом в какой-нибудь турпоход, так милости к нам. Самый центр у Купаловского театра.

Вот. Жму руки.

Ваш В.Короткевич.

6.5.74

Віншую са сьвятам перамогі!

Ах, маць яе-і няхай яна будзе блаславёна.

Так цяжка яна нам дасталася! Ну, а каб яе не было — было-б яшчэ горай, як ты ні кажы.

Нягледзячы на ўсё, жывём, хлопцы, ды й выжывем, думаецца Уладзімір.

6 мая 74 г.

Дорогие мои друзья!

В первых строках моего письма осмелюсь напомнить Вам, что певец «Песен шотландской границы» звучит ничуть не лучше «Песен белорусской Оршицы». Это поправка к твоим словесам о «Эйвоне», который никогда не был в Шотландии, Клайд — ясно. Эйвон — одни в Зап. Виргинии, второй Н. Йорк. 3-й — прол. Л. Манш, 4-й приток р. Северн. Где же Вы, лучший и самый блестящий знаток нашей земной географии (по крайней мере в Орше) растеряли половину своих знаний? «Стыдно-с, молодой человек! Родина от Вас ждала не этого». (Вальтер Скот).

Вот, при свободном времени, приезжайте ка вы, парни, к нам. Ей богу, хорошо будет. Я не обижаюсь, что ты мне иной раз годами не пишешь. Не обижайся и ты. Разные бывают обстоятельства. Иной раз в отъезде месяцами, иной раз опасность висит над башкой, и ничего с ней не поделаешь (а я стал рисковый). Я ведь непременно вяжусь во всякую историю: какой-нибудь дикий, никому, кроме участников, не нужный поход, ловлю змей, мордобитие шайке. Жить становится скучно, старче. Когда-нибудь я, на чём-то таком башку положу..

Посылаю тебе (с акулами и змеями... снимков нет свежих, с плёнки надо снимать) — сцену в Краквое, у выставки «шóпок», года я самозванно показал куклой, как чёрт борт поляка-шляхтича. Это поопаснее

змеи. Могли затолочь. Насчет романа-извини. Я его и сам не имею (1 экземпляр). Уехал на 2 недели и, по возвращении, его не застал. Новый, «Каласы», когорые выйдут в Москве по-русски должно быть скоро, Заказал 50 экз., думаю, что мало. Ну, ладно.

А насчёт Шифрина (мы ведь его любили, хотя и посмеивались), так это уже не только наше дело. Это уже и ценность, у горе, и смех всех. И мы его обязаны не забыть, сохранить.

Фильм лёг на полку навечно и через пару лет не будет годен. Наша плёнка дерьмо (цветная), и уже через несколько лет фильм погиб. Да и не жалко. Так его

изувечили. Этаким «Фантомас» для бедных. Я так и сказал: «Через десяток лет вынуждены будете ставить по роману. Так, как я хотел, а не так, как Вы».

А наше общее прошлое неминуемо вливается в общее русло. 1000-летие отложили с июня на август. Неудобно. 3 юбилея. Ну и ладно. Пьесу репетируют. К августу, а может и раньше, она выйдет.

Вот и все мои новости, милые друзья. Весёлого, в общем, мало, но и печального — чуть. Так себе. В серединку.

Ну, всего доброго. Обнимаю тебя, Музу и Леночку. Мама и Валя передают Вам привет.

6. V. 79

Віснучо ся свѣтан перашогі!

Ах, маць се-і няхай яна будзе блаславѣна.
Так чыстка яна нам дастацца! Ну, а каб
се не было-было-б яшчэ горай, як ты
ні камы.

Намедзекі на ўсё, тывѣм, хлопчы.

Ды і выжывем, думаецца

Уладзімір

Еврейке.

Сиреневая марь над садам,
Запаху раннею весной...

Я впакиши с тихой отрадой
Библейских глаз твоих покой.

В них всё отобразилось зримо:
На реках тая, сражений кровь,
Тусклая гарь Иерусалима
И к новой родине любовь.

В их глубь взираю с восхищеньем,
Где столько твердости живёт,
И в них черпаю уверенность,
Что выстоит и мой народ.

* * *

1955г

И замучит осины над рекою,
И будет свет и голубые дни,
И зацветут на скалах над водою
Спокойные купальские огни.

Как знак того, что всё на свете тленно
Сорвёт их ищей уядного ручкой
И только ты одна во всей вселенной
Останешься навеки молодой.

Хрышчэньне

Валеры Санько

(Урываk з аповесці «Воўка ты знойдзеш на сваю шыю»)

У Змітрака Панцырэвіча нарадзілася дачка.

З бальніцы выпісалі Панцырэвічавую на трэці дзень. Сама настаяла. Няма чаго ёй столькі часу прахалоджвацца. Усё нармальна ў здаровай маладзіцы, можна дома ляжаць.

Маці і бабка сачылі, каб адпала я ў дзіцяці пупавіна не загінула. Адпалую пупавіну маці не брала галаруч, бо нельга, каб дзіця расло галізною.

Пупавіну берагчымуць, бо дзеці ня будуць грызціся і дзяліцца, калі ім не ўзаметку даць яе трошкі: высахлы на ліст кусочак пупавіны маці разатрэ на парашок і ў страву пакладзе дзецям.

Прыкладна праз месяц бабулькі-суседкі прыкльпалі ў хату Панцырэвічаў на нараду. Як быць? Дзіця не пахрышчана.

Спіць Волячка ў люльцы, смяецца, гэта з малою ў сьне гуляюць анёлы. Соннае дзіця ў Сідаравічах ніхто не пбудзіць, рэдка пакажа староньнім—суседзям, сяброўкам, нават сваякам з чужых хатаў. Асабліва не паказваюць соннае дзіця векавухам, хва-равітым, няўдакам.

Прачнецца малое—зноў забярэгі. Хатнія ня возьмуць дзіця на рукі са спіны, а тым болей староньнім не пададуць спіной. Бо дзіця будзе ўпарцікам.

У вёсках выпрацаваныя вялікія правілы супраць разьвіцця наравістасці ў дзяцей. Ушчуваць дзяцей трэба, каторае без ушчунку з маласці, бяз долі ў старасці. Але да пяці гадоў,—не галаруч, не па голай задніцы. Чымочна шлёпай—сеткаю, рушніком, адно не голаю рукою і не папругаю з пояса.

А калі яшчэ па галаве стукаць, то і розум можна адбіць. Будзе ня проста ўпартае, а бязмозгла наравістае.

—Спіць? —пытаецца суседка.

—Спіць.

—Даўно?

Ніхто не адказвае цікаўнай. Скажаць, што даўно спіць — прагаварыць, сказаць, мала спіць —зрабіць нанос. Будзе мала спаць. Вядзі пасыля па шаптухах.

Дзіця заплакала. Параска пайшла ў той пакойчык. Карміла дзіця. Мянцала пялёнкі. Спавівала. Усё хутка, лоўка, як заўжды робіць такую справу жанчына, у якой трое дзяцей.

—Ціха, донячка, ціха, ні самаўпраўнічай — шэпча маці дачушцы, цалуе.

Нельга, каб дзіця пры спавіваньні, крычала, упарцілася.—Вырасьце ўпарцік, наравісьцік. Нельга спавітаму малочніку хоць трошкі спаць з адплюшчанымі вачыма. Доўга не пражыве.

Прыкметаўніцы слухаюць адна адну. Выказваюцца паволі, няспешна. Узгадваюць звычаі, даўніну. Прыкмета лажыцца да прыкметы, як цагляна да цагляны ў спрытных руках муляра.

Бабкі парашылі, што дзіця патрэбна цяпер хрысьціць, не чакаць лета, бо хто без Крыжа жыве, бяз долі памірае.

Ахрышчанага чалавека баяцца злыя сілы, не адразу знаходзяць дарогу да яго. Ахрысьціць малое трэба чым хутчэй. Не дай Бог памрэ. А калі неахрышчанае і неназванае памёрэ, то зусім няшчаснае дзіцяне: сем доўгіх гадоў шукацьме імя, не давацьме супакою бацькам.

Бацькі, у якіх памірае дзіця, не павінны адчайвацца, трэба прасіць дзіцяне хутчэй вярнуцца, і яно вернецца братам ці сястры.

Зьмітрок зноў заікнуўся пра халоднае надвор'е, яго адразу асадзілі жонка і цёшча.

Зьмітрок Панцырэвіч быў па-свойму разумным чалавекам. Ён разумеў непатрэбнасьць задумы жанчынаў хрысьціць дачку ў зімовы час, але, бязвольны ў сям'і, ні на чым сваім не мог настаяць. У душы ён адчуваў, што ягоная заўсёдная саступлівасьць—гэта слабасьць, даваў сабе абяцаньне змагацца з бязвольлем, але далей марных абяцаньняў і думкаў не ішло. Жонка яго, спакойная ў звычайным жыцці, узнімала вэрхал у сям'і, калі ён гаварыў супроць, і Зьмітрок з мяккаю мужчынскаю памяркоўнасьцю саступаў жонцы.

Зьмітрок Панцырэвіч не дацяміў адразу пасыля жаніцьбы, што характар патрэбен вытрымліваць увесь час, а не ад выпадку да выпадку. Параска-ж ўпартая ў сваёй уладнасьці, ні ў чым не жадала саступіць мужыку. Яна баялася за свой аўтарытэт і менавіта таму не лічылася з аўтарытэтам другога. Верхаводзіла ва ўсім.

Хата дрыжала ад галасоў.

—Ня трэба ўзімку везці,—яшчэ раз сказаў Зьмітрок, плячысты, зарослы шчэцьцю чалавек зь яснымі добрымі вачыма.—Ня трэба цяпер хрысьціць,—паўтарыў ён.

—Чаго-чаго?—Казыром да вуха прыкладала руку бяззубая Хвядора Радзюковіч. Яна не прывыкла да звычайна ў гэтай хаце, У іхнім родзе апошняе слова было мужчыны, гаспадар.

—Не звяртай, дзеўка, на яго ўвагі, спа-валя вымавіла цёшча Зьмітрака Панцырэвіча.

Гаспадар з панікласьцю пахітаў галавою.

Кумою выбралі Мар'ю Варламень, рашу-

чую вясёлую маладзічку, аўтарытэтную ў жанчынаў, а кумам Пятра Марчука. Жонка яго, Клава Марчук, сястра Параскі Панцэры-віч. У вёсцы ён славіўся набожнасьцю й адмысловым веданьнем царкоўных рытуалаў і абрадаў, часта чытаў дома Біблію. Не асуджаў евангелістаў, адвентыстаў.

Жанчыны зьбіралі дзіця ў храм.

Пры зборах дзіцяці ў царкву ўсё рабілася не спехам-мехам а паволі, з роздумам, пашанаю да былога, паважэньнем да будучыні.

У жаночай станавітай кампані сёньня не было другаснага. Кожная рэпліка і жэст мелі сэнс. Ледзь не магічны.

—Не калышы,—прамаўляе Суклюта Гнаток сяборўцы.

У пустой калышцы, калі там няма жывое душы, зачастую рассяляюцца дэманічныя сілы. Пры калыханьні сілы закаляюцца і пры пакладаньні дзіцяці не пасьпеюць уцячы. Злое пяройдзе на немаўля. Дзіце будзе хварэць.

—Не чапаю. Выпадкова калыхнула. Арына Варывончык перахрышчвае калыску.

Маці перад пакладаньнем дзіцяці ўсё роўна калыску пахрысьціць—выжане нечысьць, калі забралася яна на лежыва на-раджэнца.

Параска Панцырэвіч і Мар'я Варламень удзвух зьбіраюць Волячку. Дзіця ў ночвах мылі дбайна, бяз сьпешкі, каб яно не сурочылася (былі-ж чужыя людзі ў хаце). Параска пасыля мыцьця адразу запаліла сьвянцовыя зёлкі. Абкурвае дымам вясёлае дзіцяне, кладзе недагараныя зёлкі на падлогу.

Губы, дзясны, язык немаўляці маці націрае безыменным пальцам, абмокненым у жыжку (раствор солі, сок цыбулі, мёд). Ад халоданга паветра цяпер дзіця не прастыне,

не ўскочаць заеды і пупырышкі.

Волячка пачмыхала, пакруціла галоўкаю і заснула.

Суседкі тонка адчулі сваю лішніцу ў хаце.

—Мо пойдзем мы?—вымавіла Варывончыкавая.

Памаўчала міг гаспадыня:

—Абавязкова прыйдзеца пасья ў царкоўваньня.

У хаце ня стала чужых людзей. Параска паклала дзіця на падлогу каля парога. Тройчы пераступіла праз дачушку. Паднімае дзіця. Пачынае з кумою заварочаваць.

—Рылі ваду,—кажа мужыку.

Зьмітрок пакорна браскае калямкаю, ідзе ў сенцы. Мужчыну нічога не гавораць, ён нічога не пытае. Усім усё зразумела.

Да ахрышчваньня дзіцяці ваду пасья мыцьця выліваюць так, каб яе не пілі не тапталі, не рылі жывёлы. Бо дзіця будзе крыклівае, нярвознае. Пасья ахрышчання ваду можна выліваць кудыхочна—чалавечак будзе спакойны, моцны. Пасья мыцьця хлопчыка можна выліваць у стойла быка і жарабка, пасья дзяўчынкі—пад карову, авечкі.

У сёньняшняй дакладнасьці жаночых збораў немаўляці да Крыжа—традыцыя, сіла і слава нацыі. Прыкмета ў вялікіх і маленькіх сідарэвічы ведаюць плоймы. Спэцыяльна іх не засвойваюць, але створаным загінуць не даюць.

Нават такім вась: калыхальніку люлькі зь дзіцем нельга праз люльку перамаўляцца—дзіця будзе языкач і боўбачень. Пачынаць карміць дзіця з правае грудзі—будзе праўша, зь левае—ляўша. Хто знарок пераступіць праз немаўля, павінны задам адступіць назад. Не хоча-ж ён, каб дзіця паволі расло. Да пяці годаў малое павінна хутка ўставаць з пасьцелі. Хто ў

такім узросьце доўга качаецца, позна ўстае, дрэнна канчае: надта шмат адмоўнага чапляе на сябе.

—Доўга копаецца—гаворыць Зьмітрок.

—Няскора нараджаецца, няскора хрысьціцца,—гудзе хросная. Жартуе: няхай-бы ўначы не стараўся, не было-б сёньня працы ў дзень.

Усё ў хаце ідзе заведзеным парадкам. Ні падагнаць, ні запаволіць.

Яшчэ дзіця не прыехала з царквы, а тут ведаюць: прызьяўленьні ў хаце ахрышчэнца і хросных бацькоў вяскоўцы, хто ні ёсьць у хаце, устаюць. Хто ня ўстане. Мар'я Варламень сама паднімае:

—Устань, каб Вольга сядуцькаю не была. Устань, бо адпакутуеш, як вырасьця.

Пры ўваходзе ў хату кум і кума шмат гавораць. Дзіце пачне рана гаварыць, будзе змікітлівае.

Каб стрэсьці зь дзіця ўсё наноснае і пачэпленае за часы язды, дзіце кладуць на сэкундаў колькі ў падпечча, пад палок. Вопытная кума пакладзе пазьней хлопца на гаспадарскае месца—пад ікону, на покуць. Няхай гаспадарчык будзе. Дзеўку на гаспадарскае месца класьці ня трэба. Навошта жанчыне камандзірнічаць, гаспадаравальны? Лепей пакласьці каля печы, ля кудзелі, каб была ўмелькаю, гаспадынякаю.

Паляжыць кроплю дзяўчо—і кума аддае хросьніцу матцы. Тая дачушку падніме ўверх, як рукі выцягнуць. Аж на дыбачкі ўстане.

Маці распеляноўвае немаўля, дзьмухае пад пахі, паміж ножкаў, каб чалавечак рос здаровы, каб усе ворганы былі моцныя.

Калі хрысьцілі хлопчыка—кум ня ходзіць «па-лёгкаму» як мага даўжэй, каб маці пасьпела пакарміць дзіця пасья царквы. Калі дзяўчынку хрысьцілі—кума трывае. Да кармленьня дзіцяці хросныя бацькі

не ходзяць па ветру, бо дзіця доўга будзе замочваць пасьцелю.

Пакарміла матка ахрышчанца, але зарокі кумоў не канчаюцца. Хлопца хрысьцяць—першай ідзе да ветру кума, дзеўку хрысьцяць—кум.

Пасья кармленьня Параска Панцырэвіч надзене на Волячку кашульку, без каўрыка і наваратаў на рукаўчыках, каб дзіця ня было ўпартае.

Калі ў сям'і першае дзіця—яму новая люлька ці каляска. Таксама люльку ці каляску не перадаюць чужым людзям, а аддаюць бліжкім сваякам, калі тыя ня могуць купіць іх для першынца. Гэта лепей, чым купляць ад невядомых, бо ўсе балячкі той сям'і могуць перайсьці на пяршынца. Дзеці будуць дружныя і шанавітыя да старэйшых, калі люляліся ў люлі сваёй сям'і ці блізкіх сваякоў.

Вымытае дзіця Мар'я падала матцы нагішом. Тая не адзявае, а загортвае ў кашульку.

Калі ў сям'і нараджаюца дзяўчынкі, да Крыжа трэба нованароджанае дзіця везьці абгорнутым у бацькоўскай кашулі. І наадварот. Родныя браты і сёстры будуць жыць дружна, калі да Крыжа адпраўляць іх у адной кашульцы. Кашульку трэба захоўваць. Хто захаваў кашульку, у таго будуць нараджацца яшчэ дзеці, лепшыя і здаравейшыя.

Дзьве мацяркі, сапраўдная і хросная, у пялёнкі не забылі пакласьці яды, грошаў. Не забылі ніткі, матэрыі, кавалачкі саматканьня. Якую прафэсыю й умельства хочуць бацькі дзіцяці, тое і кладуць у пялёнкі: дзяўчаныці—жаночае рукадзельле, хлопцу—струмант.

Пад правую руку дачушкі ў вузельчыках Параска падвесіла скрулёк хлеба, пад левую солі. Хлеб-соль у дарозе, што выратавальнае

кола на рацэ.

Маці дбайна закручвае дачку ў коўдру. Трымае кулёму ў руках. Зборы зацягнуліся. Трымаць пакунак гаспадыні цяжка, дае патрымаць хроснай. Мар'я таксама стамілася. Поруч жанчынаў стаіць каляска, ніводна нават не падумала пакласьці малую ў яе. У люльку ці каляску малое кладуць першы раз пасья ахрышчэння.

Жанчыны маглі спавіць Волячку зараней, маглі нічога не класьці ў вопратку, як робяць многія гарадзкія жанчыны. Але жанкі Сідарэвічаў не адступалі ад традыцыі. Калі малышцы ў дарогу тое, чым умела будзе карыстацца ў сталым жыцьці. Жонкам нават думка не прыходзіла зьмяніць традыцыю. Гэта-ж грэх выракацца свае айчызны—традыцыі, парадку, здаўнасьці. Таму жанчыны і рабілі ўсё павольна, не сьпяша выконваць кожны крок, што вёў да хрышчэння.

(Заканчэньне будзе)

Пачатак музею "Беларусы ў свеце" пакладзены!

У канцы верасня ў памяшканне былога Інбелкульта /вул.Рэвалюцыйная, 6.Койданаўская, 15/ канчаткова пераехаў Нацыянальны навукова-асветны цэнтр імя Ф.Скарыны. Там жа, у самым вядомым пакоі, сцены якога памятаюць Максіма Гарэцкага і Усевалада Ігнатоўскага, Якуба Коласа і Янку Купалу, дзейнічае музейная выстава "Беларусы ў свеце", урачыста адкрытая ў час і з'езду беларусаў свету. Памятныя рэчы, кнігі, перыядычныя выданні, фатаграфіі, рукапісы, архіўныя дакументы перадалі сюды Алесь Алехнік з Аўстраліі, Ігар Казак і Вітаут Кіпель з ЗША, Барыс Кіт з Германіі, Аляксандр Надсон з Вялікабрытаніі і інш. Свае палотны ахвяравалі мастакі Валерый Дзевіскіба, Мікола Купава, Вячка Целеш, Кастусь Харашэвіч. Многа цікавых матэрыялаў пра Міхала Забэйду Суміцкага, Пятра Мірановіча, беларусаў у даваеннай Латвіі перадаў паэт Сяргей Панізнік.

Аднак мы разумеем, што зроблены толькі пачатак. Разам з "Бацькаўшчынай", Міжнароднай асацыяцыяй беларусістаў будзем пашыраць экспазіцыю, рабіць новыя стэнды, прысвечаныя дзеячам беларускай эміграцыі, нашым землякам, якія працавалі і працуюць у іншых краінах. Таму звяртаемся да ўсіх прадстаўнікоў беларускай дыяспары, хто мае адпаведныя матэрыялы: давайце пакінем для будучых пакаленняў памяць пра нашы паўсядзённыя справы, створым музей "Беларусы ў свеце". Наш адрас: Беларусь. 220050. Мінск-50, вул. Рэвалюцыйная /Койданаўская/, 15. Цэнтр імя Ф.Скарыны.

Адам Мальдзіс,
дырэктар Цэнтра,
прэзідэнт МАБ.

У бой за Слуцчыну сваю

Сл. Н.Арсеньневай

Муз. П. Нядзвецкага

Ар. А. Магаліфа

1. Аб-тра-са-лі зьбя-ро-заў лісь-цэ вят-ру-гі і губ-
-ля-лі ра-бі-ны чыр-во-ны-я... сьлё як пад-шлі мы ўзама-гань-не на

ра- ны, на згін а-бы я-ва- ю ста- лі- ся кро- зы. Пай-шлі мы

во- і з Бо- жа- е лас- кі у бой за Случ-чы ну сва-

-ю, нам дзіў, што сянь-ня ба- юць каз- кі пра нас і

песь-ні нам пя- юць.

песь-ні нам пя- юць.

1. Абтрасалі зь бярозаў лісьцё вятругі, і гублялі рабіны чырвоныя сьлёзы, як пайшлімы ў змаганьне на раны, на згін абы яваю сталіся крозы.

Прыпеў: Пайшлі мы, воі з Божае ласкі
у бой за Случчыну сваю,
нам дзіў, што сяньня баюць казкі
пра нас і песьні нам пяюць.

2. Адавалі жыццё за сябе мы за вас, Беларусы браты, і за сінія нівы.
І за тое, каб нас не смактала дрыгва і расьлі мы аж сьвету на дзіва.

Прыпеў:

3. Ня штыхі і ня кулі, гаролы гармат за адзіную зброю мы мелі каханьне,
грала сэрцы яно, хоць залёў лістапад і расьлі ў рад магілы зя намі.

Прыпеў:

4. Ня судзіла нам доля разгорыць зару, ня судзіла даць шчасьце і волю Айчыне.
Дай-жа Бог, каб унукі ўзьнялі Беларусь на ўзвыжшы ахвярай і чынам.

3 ЖЫЦЦЯ ЭНІГРАЦЫІ

73-я гадавіна Слуцкага паўстаньня

адзначалася ў гэтым годзе Кліўлендзкім аддзелам беларуска-амэрыканскіх вэтэранаў 12 сьнежня. У царкве Жыровіцкай Божай маці а. Міхась Страпко адслужыў паніхіду і сказаў казань, прысьвечаную змаганьню беларусаў за незалежнасьць. Пасьля Богаслужбы ўсе сабраліся ў падцаркоўнай залі. Сцэна была ўпрыгожана нацыянальным сьцягам і сымбалічнай магілкай.

Акадэмію, прысьвечаную гадавіне Слуцкага збройнага чыну, адкрыў Кастусь Калоша. Ён зачытаў прывітаньне, якое даслала ЗБС «Бацькаўшчына». З дакладам аб Слуцкім паўстаньні выступіў Міхась Белямук. Ён падрабязна спыніўся на тым, як беларуская паўстаньні выступіў Міхась Белямук. Ён падрабязна спыніўся на тым, як беларуская прэса асьвячала тэму Слуцкага паўстаньня ў розныя часы. Дакладчык прывёў прыклады з публікацыяў, якія выдавала таварыства «Радзіма» да 1992 году, зачытаў, аб тым, што сёньня піша газэта «Голас Радзімы». Таксама М. Белямук уключыў у свой даклад апо-вяд, як адзначалі ў Беларусі ў мінулым годзе 72 гадавіну Слуцкага паўстаньня. Паведамліў і аб селятнім сьвяткаваньні 73 гадавіны Збройнага чыну на Бацькаўшчыне.

Пасьля акадэміі Янка Раковіч, які працаваў у Беларусі ў складзе групы «City Hope», падзяліўся з прысутнымі сваімі ўражаньнямі ад паездкі на Бацькаўшчыну. Ён расказаў, як разьмяркавалі яны 12,5 тысяч тон прадуктаў харчаваньня, падараванага амэрыканскімі фермерамі, якія цяжкасьці існуюць пры перасылцы гуманітарнай дапамогі на Бацькаўшчыну. На заканчэньне сустрэчы прысутны на акадэміі амэрыканец Эван Аўлда, які працаваў зь Я. Раковічам і А. Міраеўскім у Беларусі, расказаў аб працы на Берасьцейшчыне.

St. George Belarusan Orthodox Church

1500 NORTH MAPLEWOOD AVENUE

CHICAGO, ILLINOIS 60622

25-га лістапада 93г.

Яго Высокапраасьвяшчэнству
Патрыяршаму Экзарху Усяе Беларусі
Мітрапаліту Менскаму і Слуцкаму ФІЛАРЭТУ.

ПАДЗЯКА

Настаяцель Беларускага Праваслаўнага Прыхода "Святога Юрыя" у Чыкаго Архімандрый Яку, Царкоўная Управа Прыхода, як і ўсе хто ў гэтай святыні ўносіць малітвы да Усемагутнага Бога, ветліва перасылаіць Вам, як Найвышэйшаму Пастару Беларускай Праваслаўнай Царквы у Рэспубліцы Беларусь - сардэчнае ДЗЯКУ, што із Вашага благаслаўлення гэты прыход у дзяспары духова аб'яднаўся із Беларускай Праваслаўнай Царквой у дзень святкавання 35-ці гадовага юбілея 7-га лістапада 1993г. малітвамі Святой Літургіі ў якіх із Вашага благаслаўлення разам маліўся а.Протарэй Кры ЛАТУШКО - настаяцель Свята-Мітрапаліцкага Сабора г.Менска разам із Яго Праасьвяшчэнствам Япіскапам Іакавасам із Чыкагскай грэцкай дыяцэзіі і запрошаным кананічным духавенствам.

Настаяцель прыхода

арх. Якуб.

/а.Архімандрый Якуб/

Старшыня Царкоўнай Управы

Alexander Shynko

/Александр Шышко/

Сакратар Царкоўнай Управы

Мікалай Латушкін

/Мікалай Латушкін/

Пасольства Рэспублікі
Беларусь
у Злучаных Штатах Амерыкі

Embassy of the Republic
of Belarus
to the United States of America

1619 New Hampshire Avenue, N.W.
Washington D.C. 20009
Phone: (202) 986-1604
Fax: (202) 986-1805

15 снежня 1993 года

Прэс-рэліз

ВЫСТАВА "ДЗЕЦІ ЧАРНОБЫЛІ" У ЗША

У цэнтры Чыкага, у Музеі архітэктуры і дызайна "Атенеум" адкрылася выстава дзіцячых малюнкаў "Дзеці Чарнобыля", падрыхтаваная сумеснымі намаганнямі "Атенеума" і Музея экалогіі і прыроды Беларусі пры ўдзеле Пасольства Рэспублікі Беларусь у ЗША.

Дырэктар Музея "Атенеум" К.Наркевіч-Дэйн з'яўляецца нашчадкам вядомага беларускага роду Наркевічаў-Молка і ў гэтым годзе двойчы наведваў Беларусь.

Ганаровымі старшыням камітэта па арганізацыі экспазіцыі былі жонка мэра Чыкага спадарыня М.Дэлі і член Кангрэса ЗША ад Чыкага К.Коллінс. У яе падрыхтоўцы таксама ўдзельнічаў шэраг чыкагскіх кампаній.

На ўрачыстасцях з нагоды адкрыцця выставы, у якіх прынялі ўдзел прадстаўнікі грамадскасці, мірскія і царкоўныя кіраўнікі беларускай дзяспары Чыкага, выступілі Пасол Рэспублікі Беларусь у ЗША С.Мартынаў і дыктар тэлепраграмы Сі-Бі-Эс Б.Керціс.

Плануецца, што выстава, на якой прадстаўлена каля 100 дзіцячых малюнкаў, сабраных у забруджаных раёнах Беларусі, будзе экспанавана ў Чыкага да 10 студзеня 1994 года, а потым, магчыма, будзе паказана і ў іншых гарадах ЗША.

Газета "Чыкага трыб'юн" змясціла артыкул пра выставу, у якім адзначаны высокі творчы патэнцыял малюнкаў і трагічнасць вынікаў Чарнобыля для народа Беларусі.

Through children's eyes

by Mark Caro

Chicago Tribune, Dec. 12, 1993

At first glance, the pictures could be the works of a children's advanced art class, with lush forests, quaint villages and other signs of nature bursting forth in vivid watercolors.

Yet in almost every instance, something is askew: The cottages in the background are pocked with the "X" shapes of boards sealing windows; barbed wire absurdly divides one piece of land from another; ominous smoke hovers in the distance; radiation signs appear in the unlikely places, like the bud of a flower.

These disturbing visions of nature contaminated come from kids living in the ex-Soviet Republic of Belarus who were hit by the fallout of the world's greatest nuclear disaster. They are "The Children of Chernobyl," also the name of the exhibition of their works that opened last week at the Chicago Athenaeum's Gallery 1, 515 N. State St., through Jan. 10.

The exhibition is meant as a reminder that Chernobyl wasn't just a nuclear power plant explosion that took place April 26, 1986; it's an ongoing disaster.

"The whole reason of this is to make people aware of what's happened—the plight of these people and their country," said Chicago Athenaeum curator Christian Narkiewicz-Laine, 40. "The world has forgotten."

The exhibition's arrival in Chicago is the culmination of what began as a very different journey of discovery by Narkiewicz-Laine. One side of the curator's family originally comes from the former Belorussia; many were still there when the Iron Curtain went up at the end of World War II and hadn't been heard from since. So Narkiewicz-Laine traveled to Belarus in February in search of information.

The mission, on the whole, was unsuccessful, with no survivors to be found. But at the end of the trip, Narkiewicz-Laine said the country's

minister of culture approached him about sending a "Children of Chernobyl" exhibition to the United States.

Chernobyl is located in Ukraine, just south of the Belarus border. When the plant exploded, the winds were blowing north, and, Belarusian authorities say, 70 percent of the toxins wound up in their country.

The minister laid out the sad statistics: Out of a population of 10 million Belarusians, 2.2 million are sick from radiation. Of those, 800,000 are children, many of them suffering from leukemia and otherwise-rare thyroid cancer.

What's more, much of the land has been rendered uninhabitable—for thousands of years. Serguei N. Martynov, Belarus' ambassador to the U.S., said in a phone interview that 20 percent of the land is unusable because of radioactivity, and "only 1 percent of the territory of Belarus is standard clean. The other 99 percent is contaminated to various degrees."

Martynov said the government has resettled 120,000 people from highly contaminated areas—which make up what's called "The Chernobyl Zone"—but it can't afford to move the many more who remain in danger.

Narkiewicz-Laine was interested and returned to Belarus in July and again in October. On these visits he saw much of the devastation first-hand.

"I went to the hospital and saw thousands of children with no hair, children with radiation burns all over their bodies," he said. "Mothers were coming up to me saying, 'I don't know whether I'm feeding my children poison.' There's no food, so they eat what's growing there, and it's irradiated."

Narkiewicz-Laine said he asked the director of Belarus' museum of nature and ecology to "go from hospital to hospital

and help select the best images." The two of them then met and pared down the collection to the 120 pieces that are on display.

"I was expecting crayon scribbles," Narkiewicz-Laine said. "What it is is very sophisticated commentary on their political situation. They are aware, and how can they not be?"

Narkiewicz-Laine attributed the high level of artistry, in part, to the country's lack of accessible television and other modern distractions. "There's nothing for these children to do, so the government has instituted an art program," Narkiewicz-Laine said.

Martynov said his government chose to ask that kids' paintings—rather than adults' depictions—be shown abroad "because the art of children is, I bright tempera paints to create impressionistic landscapes glowing in surreal reds and oranges.

Sometimes the titles say as much as the works themselves: "Mom, I Want Home," "A Handful of Soil in Memory of My Native Home," "School Without Children," "We Are Still Living in the Affected Zone." Boarded-up buildings, barbed wire and radiation signs recur constantly.

Although some may feel that such an exhibit is a departure for a "Museum of Architecture and Design," Narkiewicz-Laine disagrees. Architecture is about designing your environment, he said, and "basically, this is a

story about an environment that went wrong."

The story has taken on a personal tone for Narkiewicz-Laine. He said a great uncle in old Belorussia was a scientist who helped pioneer using radiation in devices such as X-ray machines and lie-detector tests. Now, in a sense, he and the world are reaping what his think, more soul-penetrating. It's more sincere, more naive in a way, and, so, more convincing. It goes directly to the heart."

The pieces vary in levels of naivete and darkness, but together they paint a heart-breaking picture of sadness and loss. In one piece a 13-year-old boy depicts a boy leaving his dog behind in a boarded-up village. In another a 13-year-old girl envisions a wolf comforting a rabbit as the "Chernobyl" cannon blasts smoke and fire over the forest.

One pencil drawing presents a Madonna and Child in gas masks in front of a sealed-off home with a graveyard in the background. Other artists use "some kind of karma involved."

Narkiewicz-Laine and the Belarusian officials now are trying to arrange for the exhibit to travel throughout the U.S. and Europe after its Chicago showing.

Пасольства Рэспублікі
Беларусь
у Злучаных Штатах Амерыкі

Embassy of the Republic
of Belarus
to the United States of America

1619 New Hampshire Avenue, N.W.
Washington D.C. 20009
Phone: (202) 986-1604
Fax: (202) 986-1805

PRESS RELEASE

December 30, 1993

The new Law on Procedures of Exit from the Republic of Belarus and Entry into the Republic of Belarus for the citizens of the Republic of Belarus will go into force on January 1, 1994.

According to the information from the press conference held recently by the Ministry of Foreign Affairs, Ministry of Interior and Command of the Border Forces of the Republic of Belarus the Law removes all the existing restrictions for obtaining a foreign travel passport. No letter of private or official invitation will be required by the authorities from citizens of Belarus to obtain a passport for traveling abroad. Simple application will be enough to have a passport issued. The passport will be valid for exiting Belarus for any country in the world.

It is envisaged to start issuing to citizens of Belarus later on in 1994 unified passport which will be valid both as an ID and unrestricted foreign travel document.

The Law on Exit and Entry guarantees the right to freedom of movement, including emigration, for every citizen of Belarus.

Даслалі ў часопіс «Полацак» у 1993 г. \$:

Акула К.—45, Андрусышына Ю.—35
Бакуновіч Л. —100, Балтрушэвіч В.—60, Беямук М. 6000, Брылеўскі Ул.—60,
Валюкевіч К. -4, Вініцкая— 60, К. Вороб'ей К.—55, Ворт К.—68,
Галяк Р. —120, Галоўка М.—60, Грэбень М.—60, Говард Ф.—110, Грыцук В.—60,
Грынкевіч К.—60, Грынкевіч С.—60,
Даніловіч Б.—225, Дубаневіч В.—8, Дэмковіч М.—60
Завістовіч А.—60, Завістовіч Р.—125, Запруднік Я. —140,
Кабяка А.—20, Кажан А.—60, Кажан В.—220, Каленік М.—60, Калоша К.—100,
Каваленка Я.—36, Карніловіч С.—48, Карніловіч Сл. 20, Каханоўская І.—24,
Кананчук Т.—12, Кананчук Г.—15
Кіпель В.—97, Касцюкевіч Ю.—100, Кулеш П. —80
Латушкін М. 44, Літаровіч Л.—61, Лукашэвіч В.—20,
Лукьянчык Ал.—28, Лукьянчык Ан.—16
Махнач М. —60, Мароз Г.—40, Маталыцкі К.—8, Махакей С.—20, Мерляк К.—45
Міраеўскі А. —4, Мітраховіч М.—5, Монід —100, Мурог—165
Набагез Ул.—100, Найдзюк Ю.—52, Наумчык Ю.—30, Нядзьвецкі П.—50
Орса—Рамана А—100
Палюховіч М.—25, Патапенка М.,—12, Пашкевіч М.—75, Пелеса Ул.—60
Ракуць Ул —100, Рамукі В. і В. — 48, Раковіч Я—28, Радзюк Г.—24, Русак В.—16
Сажыч Я—45, Северанюк Л.—12, Сергеевіч В—40, Сеегеевіч Л.—16, Сенька М.—80,
Смаршчок М.—400
Страпко М.—24, Стрэчань А—40, Сьнежка М.70, Сурвіла Л.100,
Тулейка М. —30,
Ханенка Я.—30,
Цярпіцкі В.—85,
Шымчык Я.—40, Шчорс М.—15, Шышка А.—70
Юхнавец Я.—78,
Яканюк Ул.—85
Яраховіч А.—32, Яраховіч Э. —4, Яцэвіч В.—40, Ягаўдзік В.—12.

Cleveland Public Library -60,
New York Public Library-60,
Woolhiser S.-15,
Haventa LTD-60,
Парафія Жыровіцкае Божае Маці, Кліўленд—7750

Усім падпішчыкам і ахвярадаўцам вялікі дзякуй!

Публікацыі часопіса «Полацак» за 1994 год

Ад рэдакцыі

Святлана Белая. І гэты час прыйдзе.	I, 3
Святлана Белая. Беларусь, твой народ сустракаецца.	У, 3
Васіль Быкаў: «Беларусі патрэбнае кожнае сумленнае слова».	II, 4-6
Два гады.	II, 3

Прывітаньні

Вялікодныя прывітаньні	
Мітрапаліта Менскага і Слуцкага,	
Патрыяршага экзарха ўсяе Беларусі Філарэта.	III, 3
Пратаярэя а. Міхася Страпко.	III, 3
Рэдакцыі часопіса «Полацак».	III, 3
Калядныя прывітаньні	
Грамадзкія арганізацыі Кліўленда.	X, 10
Часопіса «Полацак».	IX, 3
Мітрапаліта Менскага і Слуцкага,	
Патрыяршага экзарха ўсяе Беларусі Філарэта.	X, 3
Пратаярэя а. Міхася Страпко.	X, 3
Аляксей Анішчык.	X, 6
Рыгор Барадулін.	X, 5
Анатоль Белы.	X, 7
Васіль Быкаў.	X, 4
Пятрусь Капчык.	X, 8
Таццяна Каротчанкава.	X, 6
Адам Мальдзіс.	X, 4
Ігар Пракаповіч.	X, 8
Валеры Санько.	X, 6
Самсон Самасуй.	X, 9
Ганна Сурмач.	X, 7
Барыс Цімошчанка.	X, 8
3 нагоды 90-годзьдзя Натальлі Арсеньневай.	УІІІ, 3
3 нагоды 69-годзьдзя Васіля Быкава.	У
3 нагоды 75-годзьдзя пратаярэя Міхася Страпко.	ІХ
3 нагоды 80-годзьдзя Масея Сяднёва.	УІІ,

Наша гісторыя

Міхась Белямук. Тапаграфія знаходак манэт і аздобаў.	I, 6-12,
II, 7-11, III, 21-26, IV, 9-13, У, 14-21, VI, 7-12, VII, 6-13, VIII, 13-18, IX, 8-14, X, 16-19	
Уладзімер Брылеўскі. Гістарычная мінуўшчына Горадні і Горадзіншчыны.	УІІ, 24-28
Валеры Герасімаў. Бібліятэкі на беларускім шляху	
Адраджэньня.	УІІ, 18-23, УІІІ, 23-25
Анатоль Грыцкевіч. Узьнікненьне фэўдальных дзяржаваў беларусаў	
у працэсе ўтварэньня дзяржаваў у славян.	УІІІ, 4-8
Людміла Дучыц. Варагі ў Беларусі.	УІІІ, 9-12
Ніна Здановіч, Янка Сінчук. Пячная засланка, што датуецца расейскай манэтай. . .	I, 4-5
Лявон Калядзінскі. Кароль са Слуцку.	УІІІ, 19
Юры Лабынцаў. Бібліятэка Супасьлеўскага манастыра.	УІІ, 14-17, УІІІ, 23-25

Ірына Масько. Венгерскі дукат ХУ ст. — у зборы	
Нацыянальнага музэя Беларусі.	У, 12-13
I.Saverchenko, Olga McDermott Golden Age Gleam.	II, 12-14
Мікалай Шашкевіч, Расьціслаў Платонаў. Прарыў у трагічную	
будучыню.	II, 26-29, III, 4-6
Сяргей Тарасаў. Полацкая эпіграфія Х-ХУ стст.	У, 4-11
Паўла Урбан. Да пытаньня этнічнай прыналежнасьці	
старажытных ліцьвіноў.	I, 13-17, II, 21-25, III, 27-31, IV, 14-15
Юры Штыхаў. Палітычны лад Полацкай дзяржавы ў XX—XIII стст.	УІ, 3-6
Юры Штыхаў. Аб вонкавай палітыцы Полацкага княства ў X—XIII стст.	УІІ, 3-5
Язэп Юхо. Кароткі нарыс гісторыі дзяржавы і права.	I, 18-22, II, 15-20

Пад бел-чырвона-белым сьцягам

Міхась Белямук. Беларускі Дом Амэрыкі.	IV, 16-26
Дакументы Першага зьезду беларусаў сьвету.	УІ, 25-28
Расьціслаў Завістовіч. 75 угодкі 25 Сакавіка: мары і рэчаіснасьць.	III, 13-16
Расьціслаў Завістовіч. Старшыня Вярхоўнага Савету Беларусі ў Вашынгтоне, УІ, 30-31	
Уладзімір Круталевіч. Беларуская палітычная эміграцыя:	
самаацэнка пройдзенага.	III, 7-12
Вадзім Круталевіч. Янка Купала і нацыянальна-дзяржаўнае	
адраджэньне.	IX, 4-7, X, 11-15
Святлана Менская. Першы, Беларускі. Сусьветны.	УІ, 18-24
Stanislaw S.Shushkevich, Chairman Supreme Soviet of the Republic of Belarus met with	
U.S. President Clinton.	VI, 29
Анатоль Старадарожскі. 25 Сакавіка ў Менску.	III, 17-20

Зьрцало житя

Анатоль Белы. 200-годзьдзе Менскай япархіі.	УІІ, 13-15
Пасланьне Мітрапаліта Менскага і Слуцкага Філарэта	
ўдзельнікам Зьезду беларусаў сьвету.	УІІ, 16-17
Васіль Пуцко. Жыровіцкая ікона Божае Маці.	IV, 3-8

Згукі Бацькаўшчыны

Міхась Белямук. Япіскап Наваградзкі і Лідзкі Канстантын:	
«Паступова мы выхаваем свае кадры».	III, 50-55
Сяргей Грахоўскі Вольнай Беларусі.	I, 61
Міхась Дубок. Канфэрэнцыя некамуністычных і антыімперскіх	
сілаў Беларусі.	УІІІ, 20-22
Зварот да берасьцейцаў у сьвеце.	IX, 19-20
Адам Мальдзіс. «Беларусы ў сьвеце»	II, 59
І. Нікітчанка. Аб галоўных прычынах крызысу	
сельскай гаспадаркі ў Беларусі.	IX, 15-18, X, 30-31
Віталь Цярпіцкі. Мая паездка ў Беларусь.	III, 56-62

Вобразы Бацькаўшчыны

Vladimir Adashkevich With love from Minsk.	III, 47-49
Васіль Супрун. Крэўскі замак.	I, 23-26
Алена Сярова. Эпіталія.	I, 27-31

Лісты з Бацькаўшчыны

«Мы яшчэ сустрэнемся»..... ІУ, 52-54
Весткі Горадзеншчыны..... Х, 53
Адам Мальдзіс. Пачатак музею «Беларусы ў сьвеце» пакладзены..... Х.54

Памяць зямлі

Сьвятлана Анатольева. Сьвята ў Чыкага..... УІІІ, 58-59
Сьвятлана Белая. Віленскія беларусы расказваюць..... І, 39-40, ІІ, 30-31, У, 57-61
Сьвятлана Белая. Блакіт Леаніда Шчамялёва..... УІІ, 31
Сьвятлана Белая. «Ты быў, як месяц адзінокі»..... УІІІ, 51-55
Раіса Галык. Настаўнікі Віленскай Беларускай гімназіі..... І, 41-46
Янка Жамойцін. З перажытага..... ІХ, 34-35, Х, 24-30
Жыцьцяпіс Масея Сяднёва..... УІІ, 36
Лявон Калядзінскі. Міхась Ткачоў..... УІІ, 29-30
Сьвятлана Менская. Памяці Максіма Беларуса..... УІІІ, 56-57
Уладзімір Содаль. Полацкая кнігарня..... ІХ, 24-28
Масею Сяднёву—80 год..... УІІ, 34
Што, калі табе 80 год?..... УІІ, 35
Антон Шукелойц. Скарбы Менскіх праваслаўных цэркваў..... У, 51-54
Антон Шукелойц. Скарбы каталіцкіх касцёлаў..... УІ, 43-46

Далёкае і блізкае

Леанід Лыч. Беларускае замежжа: гісторыя і сучаснасьць..... У, 22-28
Мацьвей Рэпкаў-Смаршчок. Крыху пра Язэпу Пушчу і ягоныя «Лісты да сабакі» (Успаміны)..... ІІ, 37-42
Успаміны Яўгена Ціхановіча..... У, 55-56, УІ, 46-50, УІІ, 50-53, УІІІ, 34-38, ІХ, 29-33
Віктар Шматаў. Ганаровы грамадзянін Дунайвараша..... УІІІ, 39-42
Антон Шукелойц. Некалькі штрыхоў да партрэта Анатоля Бярозкі..... ІІ, 34-36

З архіваў КДБ

Аляксандр Макарэвіч. Уладзімір Міхнюк. «Каб Беларусь перастала быць краем невядомым для саміх беларусаў»..... УІІІ, 26-31
Пратакол допроса Константина Езовитова..... У, 29-31
Сьведчаньні А. А. Смоліча..... УІІІ, 30-31, ІХ 21-23, Х, 20-23
Уласнаручныя паказаньні Езавітава Барыса Канстантынавіча..... І, 34-36, ІІ, 43-48, ІІІ, 34-38, ІУ, 27-31

З архіваў эміграцыі

Уладзімер Брылеўскі. Сустрэча з Канстатным Езавітавым..... УІ, 40-42

Гісторыя эміграцыі

Леў Мірачыцкі. Жыцьцё для Айчыны..... ІУ, 34-41, У, 34-40, УІ, 34-39, Эмігранцкі лёс Ларысы Геніюш..... ІУ, 34-41, У, 34-40, УІ, 34-39,

Карані нашага роду

Сьвятлана Белая. Беларускае спадчына Кліўленда..... УІ, 59-62
Сьвятлана Белая. Туды, дзе нашыя карані..... ІІ, 56-58,

Сьвятлана Менская. Дапамога ідзе на Бацькаўшчыну..... УІІ, 54-58
Язэп Сажыч. «Я быў сярод свайго народу»..... ІУ, 55-58

Чарнобыльскі шлях

Сьвятлана Белая. Куды вядзе гэты шлях?..... ІУ, 59-63
Сьвятлана Белая. Гуманітарная дапамога Беларусі..... ІХ, 49-53
Заява Беларускага ПЭН-цэнтру..... УІІ, 59-60

Роднае слова

Натальля Арсеньнева. Пётр Нядзьвецкі. У бой, за Случчыну..... Х, 50-52
Рыгор Барадулін. Беларускім паэтам на чужыне..... У, 42
Марат Баскін. Воўкалак..... Х, 38-39
Анатоль Бярозка, Зьміцер Яўтуховіч Адлет журалёў..... УІ, 58
Міхась Кавыль. І з агню ды ў полымя..... І, 55-60, ІІ, 53-55, ІІІ, 43-46, ІУ, 44-47, У, 44-50, УІ, 51-55, УІІ, 42-46, УІІІ 43-50, ІХ, 39-45, Х, 34-37
Алесь Мемус. Радасьць вяртаньня..... І, 50-52
Алесь Мемус. Мудрасць таленту..... УІІ, 38-40
Сяргей Лепін. Мая рака імкнецца па каменнях..... ІІ, 51
Лісты і вершы Уладзіміра Караткевіча..... ІХ, 36-38, Х, 40-47
Пётр Нядзьвецкі. Мара..... І, 47-49
Пётр Нядзьвецкі. Сумна..... ІУ, 48-51
Лявон Пранчак. Зьміцер Яўтуховіч. Беларусы Амэрыкі..... ІХ, 48
Валеры Санько. Хрышчэньне..... Х, 46-49
Сьвятлана Сачанка. Слухаю музыку восені..... ІІ, 51
Васіль Супрун. Зь інцінскіх «ксіў». Да Ларысы Геніюш..... ІУ, 42-43
Васіль Супрун. Ларысе Геніюш..... У, 41
Васіль Супрун. Наш шлях..... І, 53-54
Васіль Супрун. Стогн душы..... ІІ, 52
Васіль Супрун. Рэха абуджаных дзён..... УІІ, 49
Масей Сяднёў. Сум па духоўным Пантэоне..... І, 46
Масей Сяднёў. Паэты вонках плыні..... ІІ, 49
Чалавек і прырода..... ІІ, 50
Масей Сяднёў. Вечная непрымірнасьць..... УІІ, 37
Масей Сяднёў. Галіна Смоляк. Не ітак..... УІІ, 41
Масей Сяднёў. Ліст да сябры і «Лёгкія» апавяданьні Васіля Хомчанкі..... ІІІ, 39-42
Янка Юхнавец. Паэт беларускі, ці іншы..... У, 43
Янка Юхнавец. Сафія—сьвятая Сафія Полацкая..... УІ, 56-57
Янка Юхнавец. Дань майго часу..... УІІ, 47
Сьвятлана Явар. «Ціхая песьня калыша сусьветы»..... УІІ, 48
Зьміцер Яўтуховіч. Беларускае Амэрыкі..... ІХ, 46

З жыцьця эміграцыі..... І, 62-64, ІІ, 60-64, ІІІ, 63-64, ІУ, 64, У, 62-64, УІ, 63, УІІ, 61-64. ІХ, 56-62, Х, 55-59
Сьв. памяці Сяргея Карніловіча..... УІІІ, 62-64, ІХ, 62-64

Вокладкі і развароты часопіса ўпрыгожвалі творы мастакоў.

Міхась Басалыга. Княгіня Слуцкая Кацярына Алелькавіч.	IX
Уладзімір Басалыга. Слуцкая брама ў Нясвіжы.	IX
Міхась Блішч. Жывапісны насыценны роспіс у фая Беларускага дзяржаўнага Вялікага тэатра оперы і балета, роспіс паводля оперы «Дэман».	VIII.
Васіль Вашчанка. Нараджэнне Хрыста з «Асмагласніка», 1730.	X
Святлана Гарбунова. Помнік Сымону Буднаму.	II
Рыгор Іваноў. Менская ікона Божай Маці.	У
Андрэй Карпук. Распрацоўка макета вокладкі, шрыфтоў рубрыкаў і заставак.	I-X
Анатоль Крывенка. Партрэт Анатоля Бярозкі.	II
Алесь Мемус. Успамін.	VII
Мікола Рыжы. Партрэт В. Ластоўскага.	III
Мікола Рыжы. Партрэт Канстантына Езавітава.	У
Янка Салавянюк. Іканастас у царкве сьв. Сьцяпана, Бронсвік, Агаё, ЗША, выкананы Янкам Салавянюком у 1992 годзе.	I
Янка Салавянюк. Жыровіцкая Божая Маці, ікона ў царкве Жыровіцкае Божэ Маці ў Кліўлендзе.	IУ.
Янка Салавянюк. Ікона Еўфрасіньні Полацкай.	У
Мікалай Стома. Партрэт Сымона Буднага.	II
Яўген Ціхановіч. Партрэт Васіля Быкава.	У
Яўген Ціхановіч. Жывапісны насыценны роспіс у фая Беларускага дзяржаўнага Вялікага тэатра оперы і балета, роспіс паводля балета «Князь-возера».	VIII.
Яўген Ціхановіч. Эскібрыс Адама Мальдзіса.	IX
Леанід Шчамялёў. Восень.	VII

Кліўленд у час Калядаў

Менскі дворык

